

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

JOVITA RAJGELJ

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**DEMOGRAFSKE RAZMERE V EU IN
PREBIVALSTVENA POLITIKA**

Ljubljana, maj 2007

JOVITA RAJGELJ

IZJAVA

Študentka Jovita Rajgelj izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Janeza Malačiča in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 24.5.2007

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. DEMOGRAFSKE RAZMERE V EU	2
2.1. RAST PREBIVALSTVA	2
2.1.1. Naravni prirastek	2
2.1.2. Neto migracije	3
2.1.3. Število prebivalstva in sestava rasti	4
2.1.4. Projekcije rasti	7
2.2. STARANJE PREBIVALSTVA	8
2.2.1. Vzroki za staranje prebivalstva	8
2.2.2. Starostna struktura prebivalstva	9
2.2.3. Posledice in projekcije staranja prebivalstva	11
2.2.4. Vpliv staranja prebivalstva na trg dela, produktivnost in gospodarsko rast	12
2.2.5. Vpliv staranja prebivalstva na socialno varstvo in javne finance	12
2.3. RODNOST	13
2.3.1. Pojav nizke rodnosti	13
2.3.2. Število živorojenih	16
2.3.3. Stopnja totalne rodnosti	17
2.3.4. Srednja starost mater ob rojstvu prvega otroka	20
2.3.5. Srednja starost mater ob rojstvu vseh otrok	21
2.3.6. Izvenzakonska rodnost	22
2.4. SMRTNOST	22
2.4.1. Življenjsko pričakovanje ob rojstvu	23
2.4.2. Smrtnost dojenčkov	25
2.4.3. Vzroki smrti	25
2.5. MIGRACIJE	26
2.5.1. Tuje prebivalstvo v EU	27
2.5.2. Imigracije v EU	29
2.5.3. Projekcije migracij	29
3. PREBIVALSTVENA POLITIKA	30
3.1. SPLOŠNO	30
3.2. PREBIVALSTVENA POLITIKA IN RODNOST	32
3.3. PREBIVALSTVENA POLITIKA IN MIGRACIJE	36
3.4. PREBIVALSTVENA POLITIKA IN AKTIVNO STARANJE	40
4. SKLEP	43
LITERATURA	45
VIRI	46
PRILOGE	

1. UVOD

Demografski procesi so veliko bolj togi kot drugi procesi v družbi, saj do sprememb prihaja počasi in dostikrat pod površino drugega družbenega dogajanja. To je vzrok, da jih predvsem politična in širša družbena skupnost dolgo časa ne opazita. Posledično se demografski problemi zaostrijo. Zaostrene probleme je največkrat težje reševati, prav tako je cena, ki jo mora plačati družba, praviloma višja.

Namen diplomskega dela je predstaviti demografske razmere in prebivalstveno politiko v državah Evropske unije (v nadaljevanju EU), ki kot predmet proučevanja obsega petindvajset držav: EU-15 in EU-10. Bolgarija in Romunija, kot novo pridruženi članici s 1.1.2007, v analizi nista upoštevani. V skupino starih članic, EU-15, sodijo: Avstrija, Belgija, Danska, Finska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Luksemburg, Nemčija, Nizozemska, Portugalska, Španija, Švedska in Velika Britanija. Nove članice, EU-10, sestavljajo: Ciper, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska, Slovaška in Slovenija. Diplomsko delo je osredotočeno na obdobje od leta 1990 do 2004. Podatki so predstavljeni posebej za vsako posamezno članico, nato so izračunana povprečja za EU-10, EU-15 in EU-25. Namen naloge je tudi primerjava demografskih kazalcev med starimi in novimi članicami EU. V analizi uporabljeni podatki služijo predvsem za prikaz splošnih demografskih trendov v državah EU in ne za natančno statistično analizo, ki je v množici različnih virov precej težavna naloga in ni predmet pričujoče naloge.

Diplomsko delo je vsebinsko razdeljeno na dva dela. V prvem delu z različnimi kazalci analizira rodnost, smrtnost ter migracije in vpliv demografskih gibanj na rast in staranje prebivalstva. Predstavljeni so glavni vzroki za nastanek današnjih demografskih razmer ter na podlagi različnih napovedi pričakovano prihodnje gibanje demografskih pojavov.

V drugem delu sledi obravnava prebivalstvenih politik v državah EU, s katerimi vlade poskušajo direktno in indirektno vplivati na demografsko gibanje prebivalstva. Z nadziranjem demografskih procesov skušajo reševati razkorak med dejanskim in želenim stanjem prebivalstva v družbi. Razvita družba bo morala z neprestanim dograjevanjem prebivalstvene politike aktivno odgovarjati na zmeraj nove izzive časa. Diplomsko delo je osredotočeno na prebivalstveno politiko v zvezi z rodnostjo, migracijami in aktivnim staranjem.

2. DEMOGRAFSKE RAZMERE V EU

2.1. RAST PREBIVALSTVA

Rast prebivalstva opredelimo kot vsako količinsko spremembo njegovega števila, kar pomeni, da pride pri povečanju števila prebivalstva v nekem časovnem obdobju do pozitivne, pri zmanjšanju števila prebivalstva pa do negativne rasti. Pozitivna ali negativna rast prebivalstva in njeni posamezni sestavni deli imajo pomemben povratni vpliv na rodnost, smrtnost in migracije (Malačič, 2006, str. 171-173). Rast prebivalstva izračunamo kot vsoto naravne rasti prebivalstva¹ in migracijske rasti².

$$(\Delta P) = (N - M) + (I - E)$$

Sprememba števila prebivalstva = (nataliteta – mortaliteta) + (imigracije – emigracije)

Za prikaz ter analizo rasti prebivalstva uporabljamo kazalnike absolutnega obsega in relativne kazalnike. Najpogostejši relativni kazalnik rasti prebivalstva je letna stopnja rasti prebivalstva r , izražena na 1000 prebivalcev (govorimo o promilih).

2.1.1. Naravni prirastek

Tabela 4 v Prilogi 1 prikazuje gibanje stopnje naravnega prirastka³ za vsako posamezno članico EU in povprečje za EU-10, EU-15 in EU-25 med letoma 1990 in 2004. Podatki kažejo, da je v proučevanem obdobju naravni prirastek upadal in je v čedalje več primerih negativen. Leta 1990 sta imeli samo Madžarska in Nemčija negativen naravni prirastek. Leta 1995 je število takšnih držav naraslo na 7 in leta 2000 na 10. V letu 2004 je število umrlih presegalo število novorojenih v 9 državah EU. Po vrsti od najnižje negativne vrednosti kazalnika si sledijo: Latvija (-5,1 ‰), Madžarska (-3,7 ‰), Litva (-3,2 ‰), Estonija (-2,8 ‰), Nemčija (-1,4 ‰), Češka (-0,9 ‰), Slovenija (-0,3 ‰), Grčija (-0,2 ‰) in Poljska (-0,2 ‰). Sestava držav z negativno stopnjo je bila torej: 7 držav članic EU-10 in 2 EU-15. Med novejšimi članicami so imele v letu 2004 pozitivne vrednosti stopenj naravnega prirastka le Ciper (4,2 ‰), Malta (1,7 ‰) in Slovaška (0,4 ‰). Irska je imela v letih 2000 in 2004 med vsemi državami EU najmanj zaskrbljujočo vrednost naravnega prirastka. V letu 2004 je znašal 8,2 ‰, kar je precej več od Francije (4,3 ‰), ki je imela drugo najvišjo vrednost.

V nekaterih državah je trend negativnega naravnega prirastka prisoten že daljše obdobje, pri drugih se je pojavil kasneje in je predvsem posledica sprememb v rodnosti in smrtnosti v obdobju tranzicije. Madžarska in Nemčija sta imeli celotno obdobje negativne vrednosti

¹ Naravna rast prebivalstva je definirana kot razlika med rodnostjo in smrtnostjo.

² Migracijska rast je definirana kot razlika med priselitvami in odselitvami.

³ Naravni prirastek za neko obdobje izračunamo kot razliko med številom rojstev in številom smrti. Če je razlika pozitivna, se prebivalstvo številčno povečuje, v primeru negativne razlike pa zmanjšuje. Relativno prikažemo naravni prirastek (j) kot razliko med splošnima stopnjama natalitete (n) in mortalitete (m) ter ga izrazimo na 1000 prebivalcev, v promilih.

naravnega prirastka, ki so se še zniževale. Samo pri petih članicah EU-25 v obravnavanem obdobju ni prišlo do znižanja vrednosti stopenj naravnega prirastka. Vse so bile članice EU-15: Irska, Luksemburg, Danska, Španija in Francija. Pri vseh ostalih državah so se vrednosti znižale, največ pri novejših. Največji padec sta doživeli Litva (za 7,8 ‰) in Latvija (za 6,3 ‰). Tudi Ciper in Malta sta kljub pozitivnim stopnjam doživeli veliko znižanje, obe za 5,7 ‰. Po velikosti znižanja so sledile: Estonija (4,6 ‰), Slovaška (4,4 ‰), Poljska (4,3 ‰), Slovenija (2,2 ‰) ter Švedska (2,2 ‰). Ostalim državam se je vrednost znižala za manj kot 2 promila.

Skupno povprečje EU-10 se je znižalo od leta 1990 s pozitivne vrednosti 2,7 ‰ na negativno vrednost v letu 2004, to je -1,0 ‰. Glede na to, da sta med starimi članicami samo Nemčija in Grčija imeli negativno vrednost, ostale države pa pozitivne vrednosti, je tudi skupno povprečje EU-15 pozitivno. Vendar se je v opazovanem obdobju znižalo z 1,8 ‰ leta 1990 na 1,4 ‰ leta 2004. Povprečna stopnja naravnega prirastka za EU-25 je bila v proučevanih letih ves čas pozitivna in se je od leta 1990 znižala z vrednosti 2,0 ‰ na 1,0 ‰.

2.1.2. Neto migracije

Tabela 3 v Prilogi 1 prikazuje gibanje stopnje neto migracij⁴ za vsako posamezno članico EU in povprečje za EU-10, EU-15 in EU-25 med letoma 1990 in 2004. Skozi proučevano obdobje je bilo območje EU-25 priseljitveno, saj je bil saldo neto migracij ves čas pozitiven. Najnižje neto migracije v obravnavanih letih so bile zabeležene leta 2000: 677.000 ljudi. Stopnja neto migracij je v tem letu znašala 1,5 ‰. Po letu 2000 so neto migracije naraščale in leta 2004 dosegle stopnjo 4,0 ‰, z letnimi neto migracijami 1.846.000 ljudi. Tudi območje EU-15 je bilo ves čas priseljitveno. Povprečne stopnje so se gibale od 2,6 ‰ leta 1990 do 4,7 ‰ leta 2004. V letu 2004 je imela negativno vrednost kazalnika samo Nizozemska. Nasprotno je bilo območje EU-10 odseljitveno. Šele leta 2004 je zabeležilo pozitivno vrednost stopnje neto migracij (0,5 ‰). Najbolj so z negativnimi stopnjami neto migracij na povprečje EU-10 skozi celotno obdobje vplivale Estonija, Litva in Latvija. Starejše države so bile ves čas bolj privlačne za priseljence kot novejše, kar izražajo tudi stopnje neto migracij. Leta 1990 je imelo v zdajšnjih članicah EU-25 9 držav negativno stopnjo neto migracij. V letu 2004 je bilo takih držav pet: Litva, Nizozemska, Latvija, Estonija in Poljska. Litva je imela vrednost -2,8 ‰, preostale našteje od -0,6 ‰ do -0,2 ‰. V letih 1990 in 1995 je bil Luksemburg država z najvišjo vrednostjo kazalnika. V letu 2004 je imel najvišjo vrednost stopnje neto migracij Ciper (18,9 ‰), sledili sta Španija (14,3 ‰) ter Irska (11,8 ‰). Prav te tri države so v proučevanem obdobju doživele največje povišanje stopenj neto migracij. Irska in Španija sta

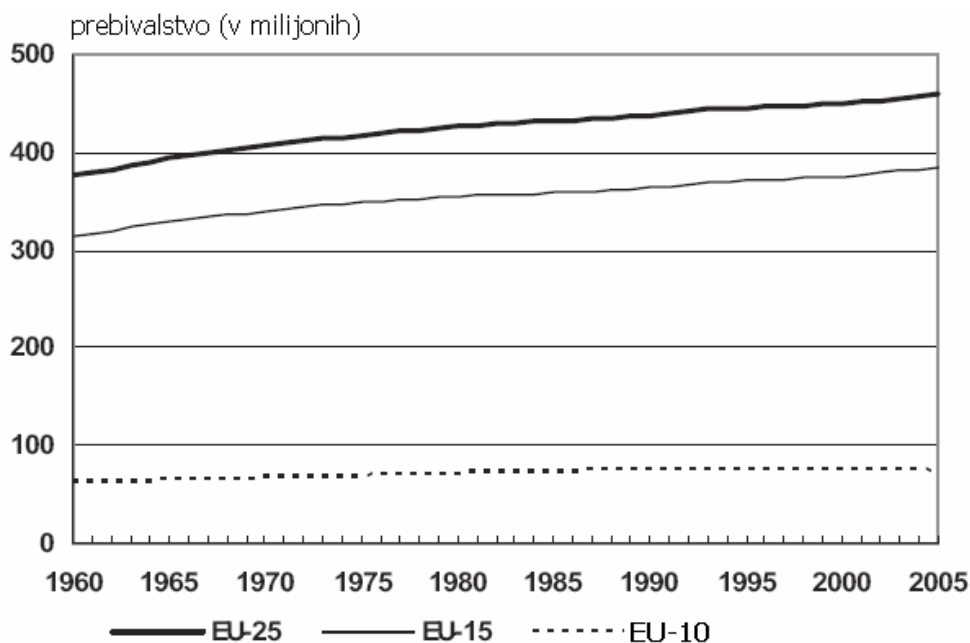
⁴ Neto migracije za neko obdobje izračunamo kot razliko med številom priseljenih in številom odseljenih prebivalcev. Pozitivne neto migracije pomenijo presežek števila priseljenih v državo nad številom odseljenih iz države. Ravno nasprotno velja za negativne neto migracije, ki imajo negativen vpliv na skupno število prebivalcev v državi. Relativno prikažemo razliko z stopnjo neto migracij ($ns = i - e$), ki kaže neto migracije na 1000 prebivalcev.

bili v letu 1990 še odselitveni državi. Do leta 2004 sta vrednosti povišali za 14,8 % Španija in 14,0 % Irska. Ciper je bil vsa proučevana leta med državami z najvišjim vrednostmi salda neto migracij. Vrednost se mu je od leta 1990 do 2004 zvišala za 11,2 %. Tri države so bile celotno obdobje odselitvene: Litva, Latvija in Poljska.

2.1.3. Število prebivalstva in sestava rasti

Prvega januarja 2005 je EU štela 460 milijonov prebivalcev: EU-15 385 in EU-10 74 milijonov prebivalcev. Od leta 1960 je prebivalstvo EU-25 naraslo za 83,1 milijona (EU-15 70,6 milijona in EU-10 12,5 milijona). Na Sliki 1 je prikazana analiza gibanja števila prebivalstva od leta 1960 do 2005 za EU-25, EU-15 in EU-10.

Slika 1: Celotno prebivalstvo EU, 1960-2005

Vir: Population statistics, 2006, str. 45.

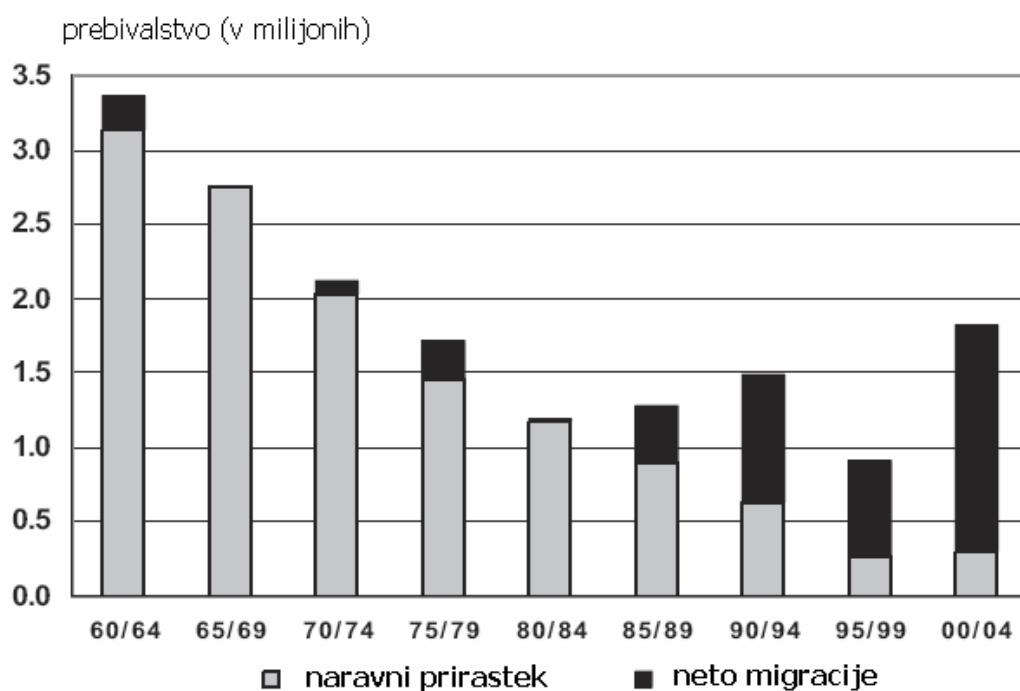
Povprečna letna rast prebivalstva v EU-25 se je med letom 1960 in drugo polovico osemdesetih zelo zniževala. V prvi polovici šestdesetih je prebivalstvo v povprečju zraslo za 3,4 milijona letno, 2,8 milijona v EU-15 in 0,6 milijona v EU-10. Stopnja rasti je znašala 8,8 %, od tega v EU-15 8,6 % in EU-10 9,6 %. Nasprotno je v prvi polovici osemdesetih znašala povprečna letna rast nič več kot 1,2 milijona v EU-25, 0,8 milijona v EU-15 in 0,4 milijona v EU-10. Stopnje rasti prebivalstva so bile 2,8 % za EU-25, 2,1 % za EU-15 in 5,8 % za EU-10. Zniževanje rasti prebivalstva je bilo do druge polovice osemdesetih močnejše pri članicah prejšnje EU-15 kot pri novih članicah.

Od druge polovice devetdesetih povprečna letna rast prebivalstva EU-25 zopet narašča. V letu 2004 je dosegla najvišjo stopnjo v več kot 30 letih. To je presenetljivo, kajti v državah EU-10

je predvsem na račun upadanja naravnega prirastka zaradi nizke rodnosti v drugi polovici devetdesetih let prišlo do negativnih stopenj rasti prebivalstva.

Do začetka devetdesetih let je naravni prirastek predstavljal večji del rasti prebivalstva. Le-ta se je do tega obdobja zmanjševala kot posledica upadajoče naravne rasti. Letno število živorojenih otrok je padlo z več kot 7 milijonov v sredini šestdesetih na manj kot 5 milijonov danes. Letno število smrti se je zvišalo z 3,9 milijona v začetku šestdesetih na okoli 4,5 milijona v zgodnjih letih zdajšnjega stoletja. Posledica tega je, da je znašal letni naravni prirastek leta 2003 v EU-25 0,2 milijona, kar je precej manj od 3 milijonov v prvi polovici šestdesetih let. Leta 2004 je bil naravni prirastek zopet višji kot leto poprej, predvsem zaradi nenavnega valovanja smrtnosti. Vroče poletje leta 2003 je verjetno povzročilo več smrti v tem letu in posledično manj v letu 2004.

Slika 2: Sestava povprečnih letnih rasti v EU, 1960-2004

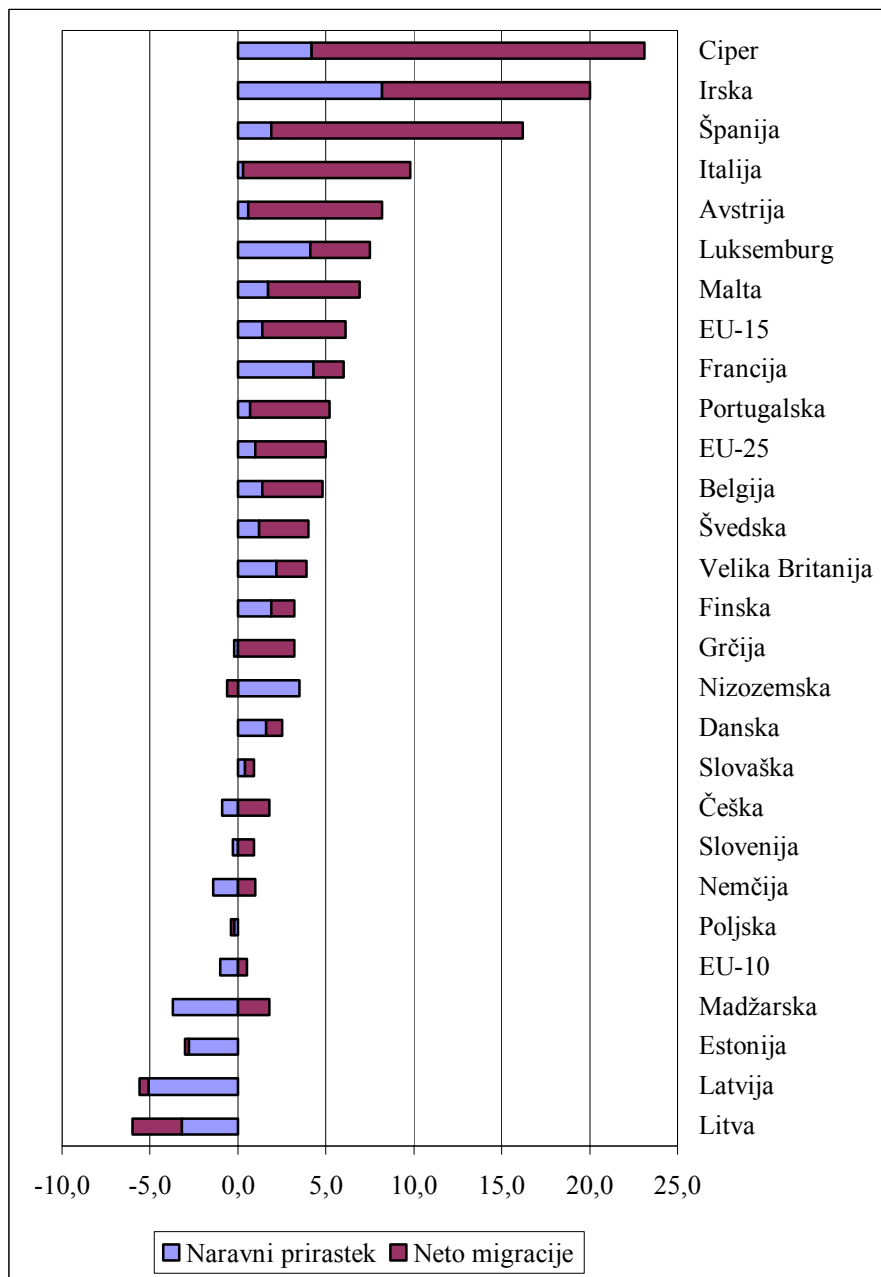

Vir: Population statistics, 2006, str. 45.

Po letu 1990 so neto migracije postale glavna sestavina rasti prebivalstva v EU-25. Od leta 2000 predstavljajo celo več kot tri četrtine celotne rasti. V EU-15 rast pomenijo predvsem neto migracije, ki so v novih članicah še malenkostne.

V Tabeli 2 v Prilogi 1 so podatki o stopnjah rasti za vsako posamezno članico EU in povprečje za EU-10, EU-15 in EU-25 med leti 1990 in 2004. Zaradi različnih vplivov naravnega prirastka in neto migracij v posameznih letih so bile stopnje rasti prebivalstva med obravnavanimi leti v državah EU-25 zelo različne. Slika 3 na strani 6 kaže stopnje rasti prebivalstva v posameznih članicah v letu 2004.

Slika 3: Stopnja rasti prebivalstva EU po posameznih članicah v letu 2004 (v ‰)

Vir: RDDE, 2005, str. 49; Population statistics, 2006, str. 47, 50; lastni izračuni.

Največjo stopnjo rasti v letu 2004 je imel Ciper (23,1 ‰), sledila sta Irska (20,0 ‰) in Španija (16,2 ‰). Šest držav je v tem letu zabeležilo negativne stopnje rasti. Latvija, Litva, Estonija in Poljska so imele negativne stopnje kot posledico negativnega tako naravnega prirastka kot neto migracij. Nemčija in Madžarska sta imeli negativno rast kot rezultat negativnega naravnega prirastka, ki ni bil popolnoma nadomeščen s pozitivnim vplivom neto migracij. Pri Sloveniji, Češki in Grčiji so pozitivne neto migracije presegale negativni naravni prirastek. Nizozemska je bila edina država, pri kateri so bile negativne neto migracije kompenzirane s pozitivnim naravnim prirastkom. Pri ostalih 15 državah je bila pozitivna rast

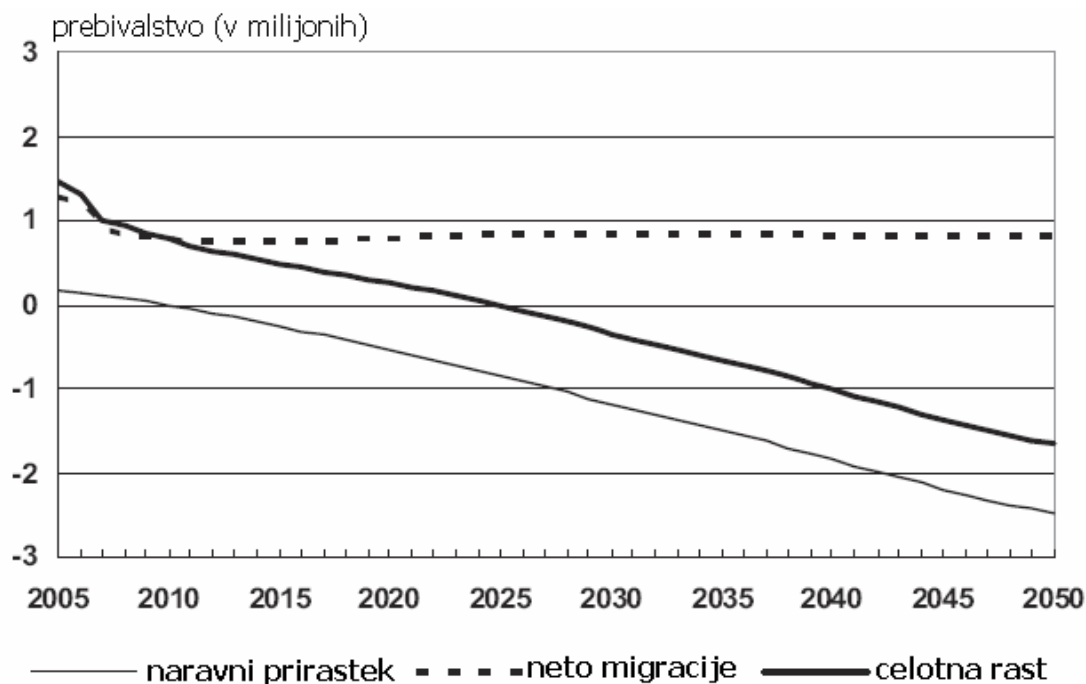
rezultat obeh pozitivnih sestavin. V večini držav so prevladovala močnejše neto migracije, samo v Luksemburgu, Franciji, Finski, Danski in Veliki Britaniji je naravni prirastek bolj vplival na rast kot neto migracije. V proučevanem obdobju sta rast najbolj izboljšali Irska in Španija, saj sta v primerjavi z letom 1990 do leta 2004 povečali stopnje rasti za 16,0 % Irska in 15,0 % Španija. Najbolj sta nazadovali Nemčija in Litva, kajti prva je doživela znižanje stopnje rasti za 8,5 %, druga za 8,2 %. V povprečju se je stopnja rasti držav EU-25 zvišala s 3,9 % leta 1990 na 5,0 % leta 2004.

2.1.4. Projekcije rasti

Prebivalstvo EU bo po napovedih zaradi priseljevanja naraščalo do leta 2025, nato bo začelo upadati. Od 1. januarja leta 2005 do 1. januarja 2025 naj bi se število celotnega prebivalstva povečalo za okoli 12 milijonov, na 470 milijonov ljudi. V obdobju 2025-2050 je pričakovati padec v številu prebivalstva EU, kar za 20 milijonov. Leta 2050 naj bi po napovedih EU imela okoli 450 milijonov ljudi (Population statistics, 2006, str.127).

Čeprav je naravni prirastek v povprečju EU-25 še pozitiven, projekcije tega ne napovedujejo tudi za prihodnost, saj naj bi okoli leta 2010 postal negativen. Od leta 2025 je pričakovati, da neto migracije ne bodo več prevladale nad negativnim učinkom naravnega prirastka, kar bo imelo za posledico zmanjševanje števila prebivalstva. Slika 4 prikazuje gibanje rasti v letih 2005-2050.

Slika 4: Rast prebivalstva za EU-25 v obdobju od 2005-2050

Vir: Population statistics, 2006, str. 128.

Kljub splošnemu upadanju naj bi v nekaterih državah EU število prebivalstva v letu 2050 celo presevalo število iz leta 2005. Največji porast se pričakuje v petih državah, ki verjetno nikoli v obdobju 2005-2050 ne bodo dosegle negativnih stopenj rasti. To so: Luksemburg, Irska, Ciper, Malta in Švedska. Največji padec je pričakovati v Baltičkih državah, Češki, Slovaški, Poljski in Madžarski.

Za boljšo predstavbo velja omeniti, da naj bi se svetovno prebivalstvo po napovedih OZN z današnjih 6,5 milijard povečalo na 9,1 milijardo ljudi leta 2050. Približno 95 % svetovne rasti prebivalstva se bo zgodilo v državah v razvoju in prebivalstvo 50 najmanj razvitih držav se bo podvojilo. Največja rast bo zabeležena v Afriki. Zato se bo delež 25 držav članic EU-25 v svetovnem prebivalstvu zmanjšal s 7,1 % v letu 2005 (Eurostat yearbook, 2007, str. 56) na 5,0 % v letu 2050 (Demografska prihodnost, 2006, str. 4).

2.2. STARANJE PREBIVALSTVA

Staranje prebivalstva definiramo kot povečevanje deleža starega prebivalstva nad neko starostno mejo v celotnem prebivalstvu. Običajno se za starostno mejo jemlje 60. ali 65. leto starosti. Proces staranja prebivalstva lahko prikažemo:

- z naraščanjem odstotka starega prebivalstva,
- s povečevanjem indeksa staranja,
- z rastjo srednje starosti prebivalstva.

Ločimo mlada, zrela in stara prebivalstva. Stara prebivalstva so opredeljena z odstotkom starih (65 +) nad 7 in z indeksom staranja nad 25. Vendar se vedno bolj kaže potreba po zvišanju meje med zrelim in starim prebivalstvom na 10 odstotkov starih in indeksu staranja 40 ter potreba po uvedbi pojma zelo starega ali pretirano starega prebivalstva. Danes prevladujejo razmere, ko so vsa razvita prebivalstva prekoračila mejo 10 odstotkov starega prebivalstva, posamezna celo čez 15 odstotkov, projekcije pa napovedujejo povečanje tega deleža do 30 odstotkov (Malačič, 2006, str. 19, 20). Države EU-25 se glede deleža starega prebivalstva zagotovo uvrščajo med stara prebivalstva.

2.2.1. Vzroki za staranje prebivalstva

Staranje prebivalstva je zlasti posledica znatnega napredka na gospodarskem, socialnem in zdravstvenem področju, ki evropskim državljanom omogoča daljše, udobnejše in varnejše življenje kot kdajkoli prej. Vendar je to eden izmed najpomembnejših izzivov, s katerimi se bo morala EU spopasti v naslednjih letih.

Staranje prebivalstva je posledica štirih demografskih trendov, ki vplivajo drug na drugega, njihov obseg in ritem pa se med državami razlikujeta (Demografska prihodnost, 2006, str. 3).

- Najpomembnejši vzrok za staranje prebivalstva predstavlja nizka rodnost. Povprečno število otrok na žensko v EU-25 dosega 1,5 otroka, kar je močno pod mejo za

obnavljanje prebivalstva, ki znaša 2,1 in je potrebna za ustalitev števila prebivalstva brez priseljevanja. Čim bolj se rodnost znižuje pod mejo 2,1 otroka na žensko, tem bolj se bo prebivalstvo staralo.

- Zmanjšanje rodnosti v zadnjih desetletjih je sledilo povojnemu obdobju »izbruha rodnosti«, zato je danes prebivalstvo, staro 45 do 65 let, zelo številno. Ker vedno več ljudi te generacije dosega upokojitveno starost, bo to povzročilo znatno povečevanje deleža starejših oseb, ki jih bo moralo finančno podpirati manjše število delovno sposobnih odraslih. Ta pojav bo minil šele čez nekaj desetletij.
- Stalno daljšanje življenjske dobe, ki bo najverjetneje prisotno tudi v prihodnosti.
- Evropa sprejema veliko število priseljencev, ki izhajajo iz tretjih držav. Le-ti pomlajujejo prebivalstvo, saj jih je veliko delovno sposobnih. Dolgoročneje posledice so negotove, ker so odvisne od politike združevanja družin, ki je lahko bolj ali manj omejevalna, in vzorcev rodnosti priseljencev. Vendar lahko priseljevanje le delno odpravi posledice, ki jih nizka rodnost in podaljševanje življenjske dobe povzročata v starostni strukturi evropskega prebivalstva.

2.2.2. Starostna struktura prebivalstva

Analiza starostne strukture prebivalstva je izredno pomembna pri analizi demografskih gibanj, saj odpira celo vrsto ekonomskih in socialnih problemov. Na starostno strukturo prebivalstva vplivata rodnost ter smrtnost, lahko pa tudi migracije, če je starostna struktura migrantov različna od starostne strukture avtohtonega prebivalstva.

Za potrebe analize je prebivalstvo EU-25 razdeljeno na 3 starostne kontingente (razrede):

1. razred: od 0 do 14 let (mlado prebivalstvo),
2. razred: od 15 do 64 let (delovni kontingent prebivalstva),
3. razred: 65 let in več (staro prebivalstvo).

V Tabeli 5 v Prilogi 2 so podani podatki o deležih posamezne preučevane starostne skupine glede na celotno prebivalstvo države posebej za vsako članico EU ter nato še povprečje za EU-10, EU-15 ter EU-25. Glede na deleže prebivalstva v treh starostnih razredih lahko države med seboj primerjamo.

Podatki iz tabele potrjujejo, da sodi prebivalstvo držav EU-25 med stara prebivalstva, saj so vse države leta 2005 zabeležile več kot 7 odstotkov starih prebivalcev (65 +). V letu 2005 je imelo kar 17 držav članic EU-25 ta odstotek nad 15, povprečje držav EU-25 pa je bilo v istem letu 16,6 %.

Po podatkih za prvi januar 2005 oziroma po zadnjih razpoložljivih podatkih je bilo med državami EU največ prebivalstva, starega 65 let ali več, v Italiji (19,2 %) in Nemčiji (18,6 %), najmanj pa na Irskem (11,2 %). Na Švedskem, Danskem in Irskem se je delež starega prebivalstva v proučevanem obdobju minimalno znižal, v vseh ostalih državah se je povečal.

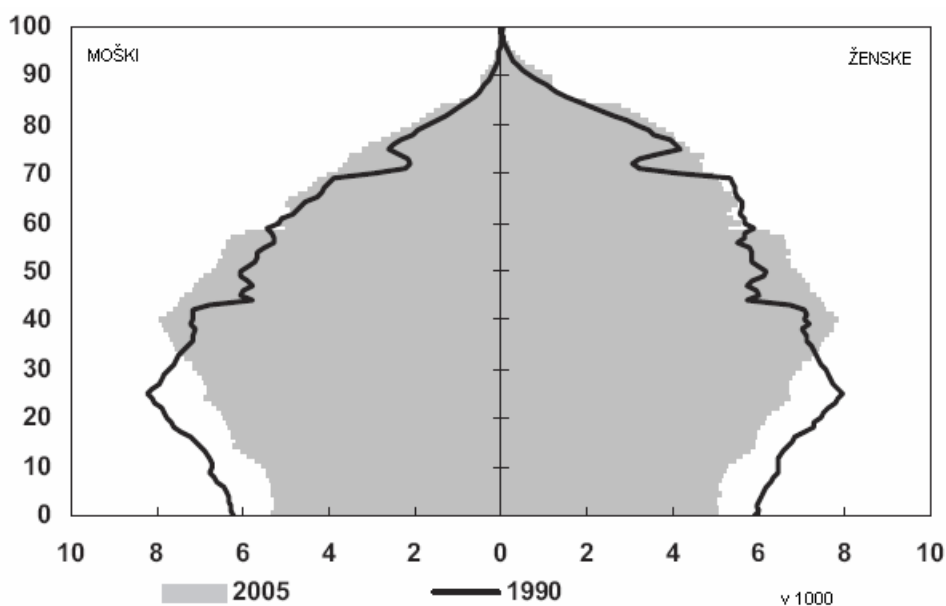
Najbolj se je povečal v Italiji (4,7 %), od novejših držav pa v Estoniji (4,3 %), Sloveniji in Latviji (4,2 %).

Opazimo lahko, da se je v proučevanem obdobju z izjemo Danske, Luksemburga in Nizozemske v vseh ostalih državah zmanjšal odstotek mladega prebivalstva. Znižanje je bilo višje pri članicah EU-10. Najbolj se je delež znižal na Poljskem, za 8,2 %. Leta 2005 je imela največji delež mladega prebivalstva med starimi državami Irska (20,7 %), med novimi pa Ciper (20,0 %). Italija je imela najnižji delež mladega prebivalstva med starimi članicami (14,1 %), Slovenija pa med novejšimi članicami (14,4 %).

Starostna struktura prebivalstva je bila najbolj zaskrbljujoča v Italiji, kjer je bilo po podatkih za prvi januar 2005 oziroma po zadnjih razpoložljivih podatkih razmerje med mlajšimi od 15 let in starimi 65 let ali več 0,7:1 (na enega starejšega od 65 let 0,7 mlajšega od 15 let). Države, ki so imele manj kot enega mladega na enega starejšega v letu 2005, so bile še: Nemčija, Grčija, Španija, Latvija, Portugalska in Slovenija. Najugodnejšo starostno strukturo je leta 2005 imela Irska, kjer je bilo razmerje med mladimi in starejšimi 1,8 v korist mladih. Sledil je Ciper z razmerjem 1,7. Estonija, Madžarska, Avstrija, Belgija in Švedska so imele razmerje med mladimi in starejšimi skoraj izenačeno.

Spreminjanje starostne strukture prebivalstva lahko grafično prikažemo s primerjavo starostnih piramid v različnih časovnih trenutkih. Tu je prebivalstvo razdeljeno na še manjše starostne razrede. Na Sliki 5 je primerjava med starostno piramido držav EU-25 leta 1990 in 2005.

Slika 5: Starostna piramida EU-25, 1. januarja 1990 in 2005

Vir: Population statistics, 2006, str. 53.

Za starostno strukturo mladih prebivalstev je značilna oblika prave piramide s širokimi pasovi mlajših starostnih razredov ter vedno ožjimi pasovi starejšega prebivalstva. Tako obliko kvarijo le vbokline ali izbokline kot rezultat vojn, izbruhov rodnosti ali neenake smrtnosti med moškimi in ženskami. Za stara prebivalstva je značilna oblika piramide, ki vse bolj spominja na obrnjeno piramido, oziroma »na vazo«. Zaradi večanja deležev prebivalcev v višjih starostnih kontingentih postajajo vrhovi piramid vse bolj kopasti, medtem ko so spodnji deli vedno ožji. Tudi primerjava zgornjih dveh starostnih piramid kaže, da sodi prebivalstvo EU-25 med stara prebivalstva, saj je v letu 2005 glede na leto 1990 postala oblika starostne piramide ožja na dnu in širša na vrhu.

Srednja starost, pri kateri je 50 % populacije starejše, ostalih 50 % pa mlajše od te vrednosti, je tudi pomemben pokazatelj starostnega značaja prebivalcev. Le-ta je 1. januarja leta 2005 za prebivalce EU-25 znašala 40,3 leta. Irska je imela najmlajšo srednjo starost prebivalcev, to je 35,5 let, najvišjo pa Italija, 42,3 let. Ta kontrast je rezultat stopenj rodnosti v preteklosti, saj je imela Irska le-te relativno visoke, Italija pa nizke (Population statistics, 2006, str. 54).

2.2.3. Posledice in projekcije staranja prebivalstva

Skupno prebivalstvo v EU-25 se bo postopno zmanjševalo, vendar bo postajalo vse starejše. Na področju gospodarstva bo največja sprememba zmanjšanje delovno sposobnega prebivalstva (v starosti 15 do 64 let), ki se bo do leta 2050 zmanjšalo na 48 milijonov. Raziskave napovedujejo, naj bi v 50. letih v Nemčiji in Italiji prišlo do padca ponudbe delovne sile v vsaki za 11 milijonov, če se bodo nadaljevale stopnje rodnosti iz poznih devetdesetih let. Največji padec delovne sile je načrtovan pri mladih, katerih pomen je velik. 80 % nove tehnologije zastari v desetih letih, 80 % delavcev pa si je pridobilo ustrezne kvalifikacije več kot deset let nazaj (McDonald, 2006, str. 486).

Stopnja odvisnosti⁵ naj bi se po napovedih Eurostata podvojila in do leta 2050 dosegla 52,8 %, kar pomeni, da bo EU s štirih delovno sposobnih oseb na državljana, starega 65 let in več, prešla na le dve osebi. Napovedi Eurostata predvidevajo v letu 2050 največjo stopnjo odvisnosti starega prebivalstva 65+ v Estoniji (67,5 %) in Italiji (66,0 %), najnižja pričakovanja imata Luksemburg (36,1 %) in Nizozemska (38,6 %).

Posledice staranja prebivalstva bodo vidne tudi na regionalni in socialni ravni. Regije, v katerih število prebivalstva, ki ga sestavljajo pretežno starejše osebe, pada, se bodo spopadale s težavami na področju ponudbe blaga in osnovnih javnih storitev, kot so zdravstvo, stanovanja, urejanje naselij, prevozne in turistične storitve, tako da bo njihovo okoljsko ravnovesje tudi odražalo vpliv staranja prebivalstva. Demografske spremembe spremljajo tudi temeljite socialne spremembe, ki so povezane s sestavo družin in se kažejo zlasti v vse večjem številu starejših ljudi, ki živijo sami. Povečanje števila ostarelih in odvisnih oseb povzroča nove težave glede gospodarskega, socialnega in etičnega reda.

⁵ Stopnja odvisnosti = število oseb, starih 65 let in več, glede na osebe med 15. in 64. letom starosti.

2.2.4. Vpliv staranja prebivalstva na trg dela, produktivnost in gospodarsko rast

Z upokojitvijo kohorte⁶, ki je povzročila izbruh rodnosti, se bo v naslednjem desetletju število delovno sposobnih prebivalcev začelo zmanjševati. Kljub temu napovedi Odbora za gospodarsko politiko in Evropsko komisijo iz leta 2006 kažejo, da se bo skupno število zaposlenih oseb v EU-25 do leta 2017 še naprej povečevalo. Več kot dve tretjini povečanja bo posledica višjih stopenj zaposlenosti žensk. Mlajše ženske, ki so bolj izobražene in dlje časa vključene v poklicno izobraževanje, bodo postopoma nadomestile starejše ženske. Preostala tretjina bo rezultat predvidenega velikega povečanja stopenj zaposlenosti starejših delavcev, starih od 55 do 64 let. Višje stopnje zaposlenosti lahko zagotovijo le začasno rešitev, kajti kasneje bo breme demografskih sprememb spet prisotno v polni meri. Skupno število zaposlenih oseb naj bi se med koncem desetletja in letom 2050 zmanjšalo za 30 milijonov.

Zaradi zmanjšane števila delovno sposobnega prebivalstva naj bi se stopnje gospodarske rasti s staranjem prebivalstva zmanjšale. Po napovedih, ki predvidevajo nespremenjene sedanje trende in politiko, se bo povprečna letna stopnja rasti BDP⁷ v EU-25 z 2,4 % v obdobju 2004-2010 zmanjšala na le 1,2 % med letoma 2030 in 2050. Tako se bo morala Evropa sčasoma vse bolj opirati na povečanje produktivnosti kot glavni vir gospodarske rasti. Starejši delavci bodo predstavljali vse večji del splošnih virov delovne sile in gospodarske proizvodnje.

Daljše aktivno življenje in starejša delovna sila nista v vseh primerih kazalca manj produktivne delovne sile. Upadanje telesnih in mentalnih sposobnosti, ki se lahko zgodi pri zelo pozni starosti in je zelo postopno, se med posamezniki razlikuje in se lahko omeji s preventivnimi politikami na področju zdravja. Negativne učinke staranja na produktivnost lahko nekoliko nadomestijo boljša izkušnost, prenovitev organizacije dela ter učinkovitejša uporaba informacijskih in komunikacijskih tehnologij (Demografska prihodnost, 2006, str. 5, 6).

2.2.5. Vpliv staranja prebivalstva na socialno varstvo in javne finance

Staranje prebivalstva bo na podlagi trenutnih politik vodilo k znatnim pritiskom za povečanje javne porabe, čeprav so med državami razlike. Napovedi za EU-25 predvidevajo, da bo med letoma 2004 in 2050 prišlo do 10-odstotnega povečanja javne porabe, povezane s starostjo. Ti trendi povečevanja se bodo pokazali po letu 2010 in bodo zlasti močni med letoma 2020 in 2040 ter bodo zadevali pokojnine, zdravstvo in storitve za starejše osebe.

Obstaja tveganje, da bi skupna javna poraba v mnogih državah postala previsoka ter s tem ogrozila prihodnje ravnovesje pokojninskih sistemov in splošnega socialnega varstva. Tako bi javna poraba, povezana s staranjem prebivalstva, ustvarjala proračunski primanjkljaj, kar bi

⁶ Kohorta označuje skupino oseb, ki so doživele kakšen dogodek v istem časovnem obdobju ali v istem trenutku.

⁷ BDP= bruto domači proizvod.

povzročilo nevzdržno zadolževanje. To bi oviralo možnost gospodarske rasti ter kasneje ogrozilo pokojnine in zdravstvene storitve z obsežnimi neugodnimi posledicami za dobro počutje upokojencev in davkoplačevalcev. Zato bo pomembno, da se bo državljanje spodbujalo k bolj dejavni vlogi pri varčevanju sredstev za pokojnine in izbiro trenutka upokojitve.

Staranje prebivalstva se bo odrazilo tudi v velikem povečanju javne porabe za zdravstvo in dolgotrajno oskrbo. Za to so potrebni predvsem izboljšanje zdravstvenih storitev in preventivni ukrepi na področju kroničnih bolezni, ki bi jih lahko podpirala uvedba novih tehnologij (Demografska prihodnost, 2006, str. 6).

2.3. RODNOST

Rodnost ali fertilitet⁸ je demografski pojav, ki ga dobimo tako, da povežemo število rojstev v nekem prebivalstvu s številom tega prebivalstva kot celote ali s posameznimi njegovimi deli. Je pozitivna sestavina naravnega obnavljanja prebivalstva, kajti brez rojevanja naravna reprodukcija prebivalstva ni možna.

Razlikujemo neposredne⁹ in posredne¹⁰ dejavnike rodnosti. Vloga dejavnikov rodnosti se sčasoma spreminja, eni pridobivajo na pomenu, drugi ga izgubljajo. Spreminjanje vlog poteka počasi, v skladu s socialnim in gospodarskim razvojem družbe. Izjemo predstavljajo le dejavniki, katerih vloga je pomembna le krajši čas in so povezani z izrednimi dogodki, kot so vojne, ekonomske krize ipd. (Šircelj, 2006, str. 36).

2.3.1. Pojav nizke rodnosti

Demografski prehod označuje obdobje, ko so stopnje smrtnosti in rodnosti prešle iz visoke na nizko raven. V današnjih razvitih evropskih državah je upadanje splošne stopnje smrtnosti trajalo okoli 150 let, medtem ko se je prehod na nizke stopnje rodnosti končal v dobrih 40 letih (Globočnik, 2002, str. 8). Pojav upadanja števila rojstev je namreč predvsem v razvitih državah prisoten že od šestdesetih let prejšnjega stoletja. Zelo nizka rodnost na ravni države

⁸ Rodnost kaže razmerje med živorojenim in ženskim prebivalstvom v rodnem obdobju od 15 do 49 let. Izločene so premlade in prestare ženske, ki ne morejo roditi, in moški.

⁹ *Neposredne dejavnike rodnosti* delimo na dejavnike, ki vplivajo na spolne odnose; dejavnike, ki vplivajo na zanositev; dejavnike, ki vplivajo na nosečnost in porod. Navedeni neposredni dejavniki rodnosti delujejo povezano. Kombinacije teh dejavnikov so v različnih obdobjih in prebivalstvih različne, tako tudi pomembnost posameznega dejavnika, zaradi česar se raven rodnosti spreminja v času in prostoru (Šircelj, 2006, str. 36, 37).

¹⁰ *Posredne dejavnike rodnosti* lahko delimo v več skupin: biološke, ekonomske, družbene, kulturne, antropološke in psihološke. V razvitih državah so v ospredju predvsem ekonomski in družbeni dejavniki. Spremembe pri ekonomskih dejavnikih, kot so naraščanje stroškov vzgoje, zaposlovanje žensk in spremenjeni odnosi med generacijami, se kažejo tudi na spremembi družbenih dejavnikov. Družbeni položaj posameznika, njegov poklic, izobrazba, življenje v mestnem okolju in emancipacija žensk so vzroki za spremembe družbenih reproduktivnih norm. Moderni sistem je prinesel tudi uveljavitev norme nizkega števila otrok v družini.

pa je pojav devetdesetih let. Pred tem se je začasno pojavila v državah Severne in Zahodne Evrope, ki so bile začetnice trenda dolgoročne rodnosti pod ravno obnavljanja prebivalstva (Škraban, 2004, str. 8).

Nizka rodnost v razvitih družbah je nepredviden rezultat dveh večjih valov socialnih in ekonomskih sprememb: socialnega liberalizma in novega kapitalizma. Oba sta poudarjala individualne težnje, povezane s kvaliteto osebne in ekonomske blaginje. V različnih kulturnih in socialnih okoljih sta vplivala na manjše zmožnosti parov, da oblikujejo in vzdržujejo družino, zato mnogo ljudi ne doseže svojih pričakovanj (McDonald, 2006, str. 505).

Spremenjene rodnosti in odlašanje rojevanja se ne da pojasniti z neko univerzalno teorijo. Pri pojasnjevanju je potrebno upoštevati specifične socialno-kulturne, ekonomske in institucionalne kontekste. Najbolj splošni so (Strategija, 2006, str. 13, 14):

- naraščajoče izobraževanje žensk in ekonomska samostojnost žensk;
- naraščajoče in visoke potrošniške težnje, ki ustvarjajo potrebo po drugem dohodku v gospodinjstvih, ki enako spodbujajo žensko udeležbo na trgu delovne sile;
- povečano vlaganje v razvoj kariere pri obeh spolih, v povezavi z naraščajočo tekmovalnostjo na delovnem mestu;
- stroški in dostopnost stanovanj, tako za mlade družine, kot za gospodinjstva v nadaljnjih fazah oblikovanja družine;
- večji poudarek na kvaliteti življenja s porastom nagnjenja za prosti čas, zabavo;
- umikanje od nepreklicnih obvez in želja po ohranjanju »odprte prihodnosti«;
- naraščajoča verjetnost ločitve in zato bolj previdno vlaganje v lastno identiteto.

Ekonomski položaj družine se z rojstvom vsakega naslednjega otroka poslabša. Družine z otroki imajo bistveno nižjo življenjsko raven kakor druga gospodinjstva. Stroški, ki pri tem nastanejo, so direktni stroški v obliki izdatkov za hrano, oblačila ter izobraževanje ter indirektni stroški kot izguba dela dohodka, ker se morajo starši namesto s pridobitveno dejavnostjo ukvarjati z vzgojo otrok, in izguba časa za druge aktivnosti, nepovezane z vzgojo otrok. Otroci se torej obravnavajo kot velik strošek za družinski proračun. Pomembna je tudi problematika varstva otrok, dostopnost in stroški vrtcev. Pojavlja se potreba po dlje časa odprtih vrtcih. Velik problem je tudi nesorazmerje med cenami vrta in prejemki oziroma plačami staršev.

Negativno naj bi na rodnost vplivala tudi višja izobrazbena raven žensk, saj bolj izobražene ženske dobivajo boljše službe, imajo višje dohodke in tudi delo jih bolj zadovoljuje. Če se zaradi materinstva začasno umaknejo iz službe, tako zgubijo več. Tako grožnja oportunitetnih stroškov zaradi nesodelovanja v poslovnem svetu zmanjšuje željo po otrocih ali povzroči odlašanje na kasnejša leta.

Nerešen stanovanjski problem je zelo pereč. Mladi živijo pri starših ali v dragih podnajemniških stanovanjih. Tudi socialna stanovanja so v zadnjem času težko dostopna. V

določenih urbanih področjih narastejo cene stanovanj v neslutene višave in onemogočajo mladim družinam zadovoljivo rešitev stanovanjskega problema. Velika večina stanovanj, ki jih mladi posedujejo, tudi niso zadovoljiva, ker so premajhna za ustvarjanje družine.

Odločitev za družino je danes izjemno skrbno načrtovana in pretehtana odločitev, ki je odvisna od objektivnih in subjektivnih odločitev zanjo. Mladi se pri tej odločitvi odločajo med prednostmi, ki jih prinaša družinsko življenje, in prednostmi samskega življenja. Na odločitev za rojstvo otroka se gleda kot na izrazito privatno, intimno zadevo posameznika ali dvojice, enako velja tudi za njihovo skrb in gmotno vzdrževanje otrok. Takšno razumevanje družbene organizacije reprodukcije je danes široko razširjeno v obliki doktrine »odgovornega starševstva«. Ta narekuje, naj ima vsakdo samo toliko otrok, za kolikor je sposoben dostojno in v nekih mejah kvalitete življenja poskrbeti in si ob tem sam bistveno ne znižuje ravni lastne blaginje. Uresničitev teh zadev je mogoča le takrat, ko ima mladi par za to izpolnjene ustrezne pogoje: ekonomsko samostojnost, rešeno stanovanjsko vprašanje, socialno zrelost. Tako imajo ljudje otroke izključno zase, za svoje veselje. Pri odločanju zanje se ravnavajo v skladu z danimi materialnimi možnostmi ter po čisto osebnih, intimnih in interesnih potrebah, ki so predvsem čustvene in socialne narave.

Pričakovanja glede kvalitete življenja so se spremenila, saj se pojavlja večja tendenca po bolj udobnem življenju. Naraščajoč pomen pri mladih dobivata lastna neodvisnost in osebni razvoj. Posameznik vse več energije posveti lastni karieri ter osebni izpolnitvi. Pri tem se pojavljajo težave pri usklajevanju poklicnega in družinskega življenja. V vsakdanjem življenju je težko usklajevati pomembnost požrtvovalnosti in tekmovalnosti na delovnem mestu na eni in zahtevnost starševstva na drugi strani. Na zaskrbljenost mladih glede zmožnosti usklajevanja dela in družinskega življenja (finančno, časovno in glede »energije«) v prihodnosti vplivata tudi spreminjajoč trg dela in negotovost, saj si sodobne generacije postavljajo visoke standarde udobja in odgovornosti. Pojavlja se norma pre-odgovornega starševstva, saj želijo starši otrokom posvetiti obilo pozornosti, visoko kvaliteto življenja in ugodne ekonomske pogoje (Strategija, 2006, str. 13, 14).

Po mnenju strokovnjakov je nizka rodnost rezultat zavestnih odločitev za manjše število otrok, hkrati pa tudi odlašanja z rojstvi pri mladih parih, kar ima za posledico, da se mnogo teh v prihodnosti načrtovanih rojstev nikoli ne zgodi. Strokovnjaki govorijo o normi majhne družine, poleg tega se v razvitem svetu vse bolj uveljavlja življenjski stil brez otrok.

Pomemben vpliv imajo tudi moderne metode kontracepcije in splav, vendar ne kot povzročitelj nizke rodnosti, ampak kot učinkovit inštrument za omejevanje rojstev na želeno število. Prebivalstvo kaže majhno motiviranost za rojevanje večjega števila otrok in so lahko zadovoljni že z enim ali dvema.

Majhna družina lahko zadosti potrebam posameznika, nikakor pa to ne drži za družbo kot celoto. Interes širše družbe (naroda, države) je njena ohranitev in nemoteno funkcioniranje.

To dvoje se lahko zagotavlja le z ustreznim, ustaljenim obnavljanjem prebivalstva, ki vodi do uravnotežene starostne strukture prebivalstva. Rešitev problema neustrezne rasti je tako lahko v spremenjenih, višjih družinskih normah in z njimi povezanih vrednotah. Ključno je spodbujanje oblikovanja družinskega življenjskega stila in temeljne lestvice vrednot v prid družine (Strategija, 2006, str. 13,14).

Spremembe vrednot so povzročile tudi spremembe glede poročenosti in starosti ob sklenitvi zakonske zveze. Ta pojava sta bila v preteklosti pomembna dejavnika rodnosti, danes je ta povezava šibkejša. Povprečna starost ob sklenitvi zakonske zveze narašča, poročenost pa upada. Razširile so se izvenzakonske skupnosti, ki so v primerjavi z zakonom manj obstojne, tudi rodnost znotraj njih je manjša. Zato vedno bolj narašča delež otrok, ki so rojeni izven zakonske zveze (Urbanc, 2003, str. 11).

Na zniževanje rodnosti v tranzicijskih državah je vplivalo še nekaj posebnosti. Pod komunističnim režimom so centralno- in vzhodnoevropske države, ki so v začetku devetdesetih let vstopile v obdobje tranzicije, imele različne prebivalstvene politike, ki so zmanjševale negativne vplive na upadanje rodnosti. Do poznih osemdesetih let je bila pronatalistična politika držav precej uspešna, kar je vodilo k razmeroma visoki rodnosti v teh državah v primerjavi z ostalo Evropo, kjer so se že dalj časa soočali z upadanjem rodnosti. V tranzicijskih državah je bil prisoten trend počasnega upadanja rojstev, vendar razmere niso bile kritične. V zgodnjih devetdesetih pa je prehod iz centralnoplanskega v tržno gospodarstvo vodil k padanju stopenj rodnosti z neverjetno hitrostjo.

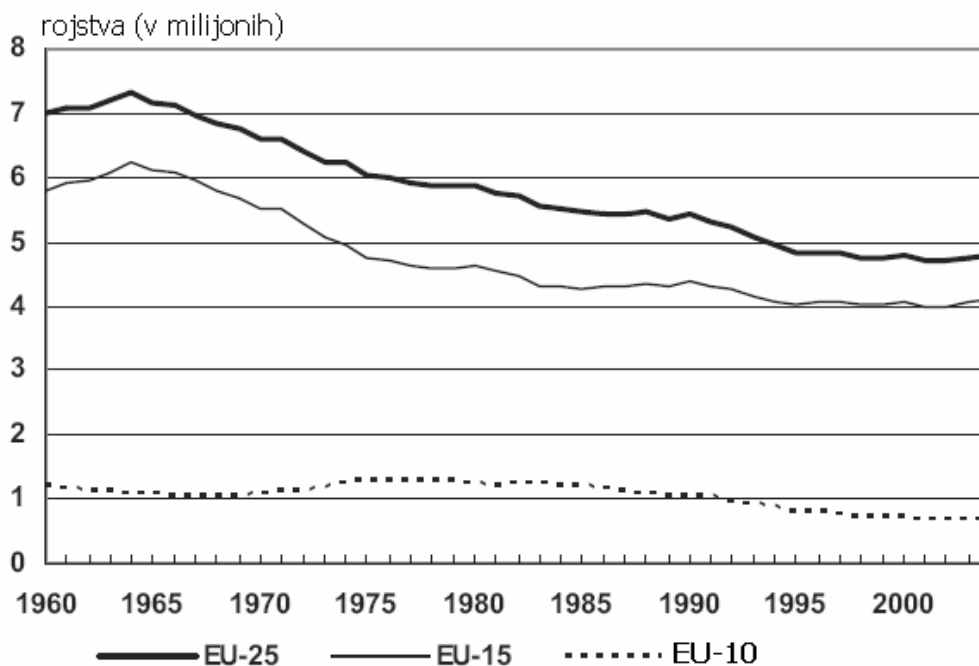
V obdobju komunizma je bilo za oblikovanje družin značilno hitro poročanje. Zgodnje poroke so bile pospeševane z državno stanovanjsko politiko, saj so imeli mladi ljudje, ki niso bili poročeni, zelo malo možnosti dobiti svoje stanovanje. Tako je bila zgodnja poroka edina možnost, da so mladi ljudje lahko postali neodvisni od svojih staršev. Tudi, ko je imela ženska otroke, ji to ni bistveno zmanjšalo zaposlitvenih možnosti, saj so obstajali razni otroški dodatki in subvencije otroškega varstva. Ekonomska recesija, ki je sledila padcu politično ekonomske ureditve, je povzročila veliko zmanjšanje subvencij otroškega varstva in drugih socialnih pomoči. Socialne reforme so oblikovale večjo individualno svobodo. Oblikovale so se nove razmere, v katerih morajo sedaj ženske izbirati med materinstvom in ostalimi možnostmi. Naraščanje cen, brezposelnost, zmanjšanje življenjske ravni in celo pojav revščine so bile vsekakor razmere, kjer so otroci pomenili socialno in finančno tveganje. Rodnost se je v teh državah v samo nekaj letih drastično zmanjšala in se v zadnjih letih ustalila na zgodovinsko nizki ravni (Urbanc, 2003, str. 12, 13).

2.3.2. Število živorojenih

Celotno število rojstev v EU-25 med obdobjem 1960-2004 je bilo 261 milijonov: 214 milijonov v državah prejšnje EU-15 in 47 milijonov v novo pridruženih članicah. Najvišje število rojstev v EU-15 je bilo doseženo leta 1964, 6,2 milijona, za EU-10 pa leta 1976, 1,3

milijona. V primerjavi z vrhom za države EU-15 je letno število rojstev padlo za 36 %, na 4 milijone v letu 2002. Za države EU-10 je bil padec še večji, za 47 %, na 0,7 milijona v letu 2003. Število rojstev je bilo v letu 2004 višje kot leto poprej, tako pri starih kot novih članicah EU. Slika 6 kaže gibanje števila rojstev v obdobju 1960-2004, za EU-25, EU-15 in EU-10.

Slika 6: Število rojstev v EU, 1960-2004

Vir: Population statistics, 2006, str. 71.

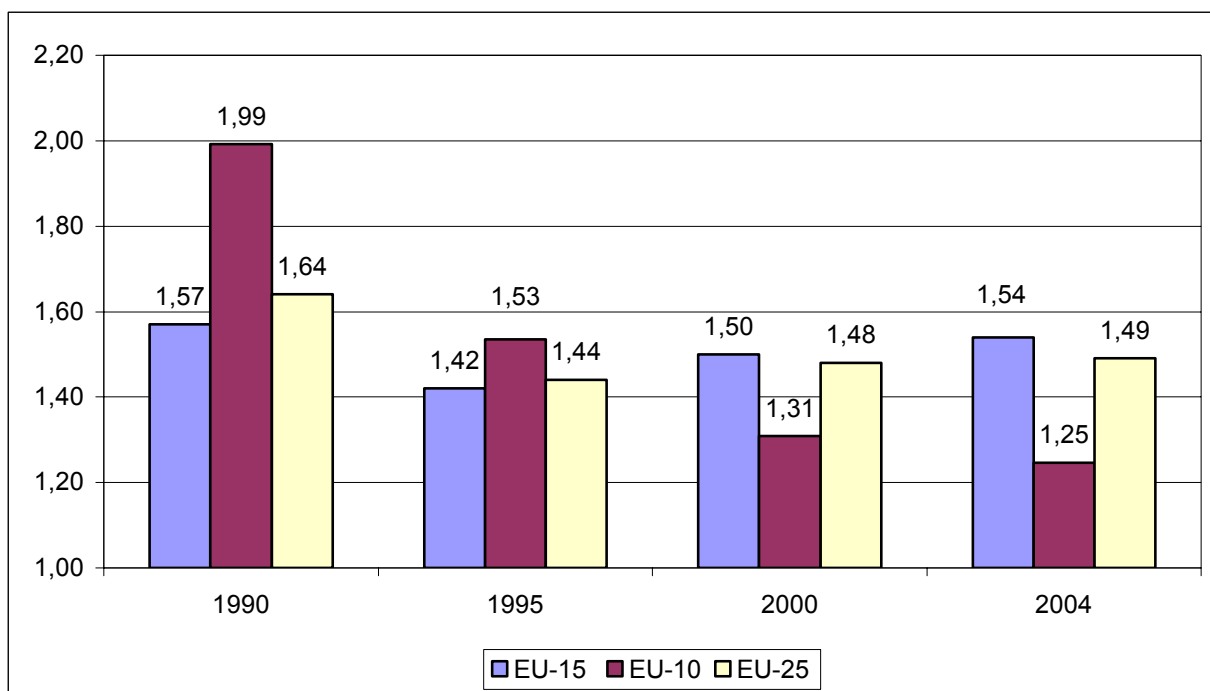
2.3.3. Stopnja totalne rodnosti

V Tabeli 6 v Prilogi 3 je prikazano gibanje stopnje totalne rodnosti¹¹ za vsako posamezno državo in povprečje za EU-10, EU-15 ter EU-25 med letoma 1990 in 2004. V proučevanem obdobju se je T_f gibala precej pod vrednostjo 2,1, ki pomeni spodnjo mejo neoviranega obnavljanja prebivalstva. Iz Slike 7 na strani 18 je razvidno, da je bila stopnja v vseh treh

¹¹ *Totalna (celotna) rodnost* (T_f) je vsota enoletnih starostno specifičnih stopenj rodnosti. Stopnja totalne rodnosti nam pove število otrok, ki jih v povprečju rodi ena ženska v svoji rodni dobi, s predpostavko, da je doživela 49. leto starosti. Pogosto jo uporabljamo kot kazalnik obnavljanja ali reprodukcije prebivalstva. Ob odsotnosti mednarodnih migracij predstavlja $T_f = 2,1$ mejno vrednost, ki zagotavlja enostavno reprodukcijo prebivalstva v razvitih državah. To pomeni število otrok, ki jih v povprečju mora roditi ženska, da nadomesti sebe z drugo osebo ženskega spola ob upoštevanju dejstva, da se rodi malo več dečkov kot deklic ter da vse deklice ne doživijo starosti, primerne za rojevanje. Prebivalstva z vrednostjo kazalnika manj kot 2,1 se samo z rojstvi dolgoročno ne morejo obnavljati, kajti povečuje se jim delež starejšega prebivalstva, kar ima za posledico upad celotnega prebivalstva. Kratkoročno se lahko premajhno število novorojenih kompenzira s podaljsevanjem življenjske dobe, ki je posledica napredka na področju zdravstvenih in socialnih storitev. Vrednosti T_f , ki so višje od 2,1 pomenijo razširjeno, nižje vrednosti pa zoženo reprodukcijo prebivalstva.

povprečjih najvišja leta 1990. V tem letu je bilo povprečje EU-10 višje od povprečja EU-15 za 0,42. Za države EU-10 je nato do konca obdobja proučevanja značilno upadanje stopnje totalne rodnosti. V letu 2004 je T_f za EU-10 pristala pri zelo nizki vrednosti 1,25, kar predstavlja znižanje za 37,45 %. Pri EU-15 je bilo zaslediti najprej upadanje stopnje, potem rahlo rast. Tako je v letu 2004 vrednost znašala 1,54 in je bila višja od povprečja EU-10 za 0,29. Tudi povprečje za EU-25 je imelo značaj upadanja skozi celotno obdobje, saj je bil vpliv novjših članic velik. Leta 1990 je ženska v EU-25 v povprečju rodila 1,64 otroka, leta 2004 pa samo 1,49. Prišlo je do znižanja za 9,15 %.

Slika 7: Gibanje stopnje totalne rodnosti držav EU-25 v letih 1990-2004

Vir: RDDE, 2005, str. 78; RDDE, 2004, str. 76; Population statistics, 2006, str. 76; lastni izračuni.

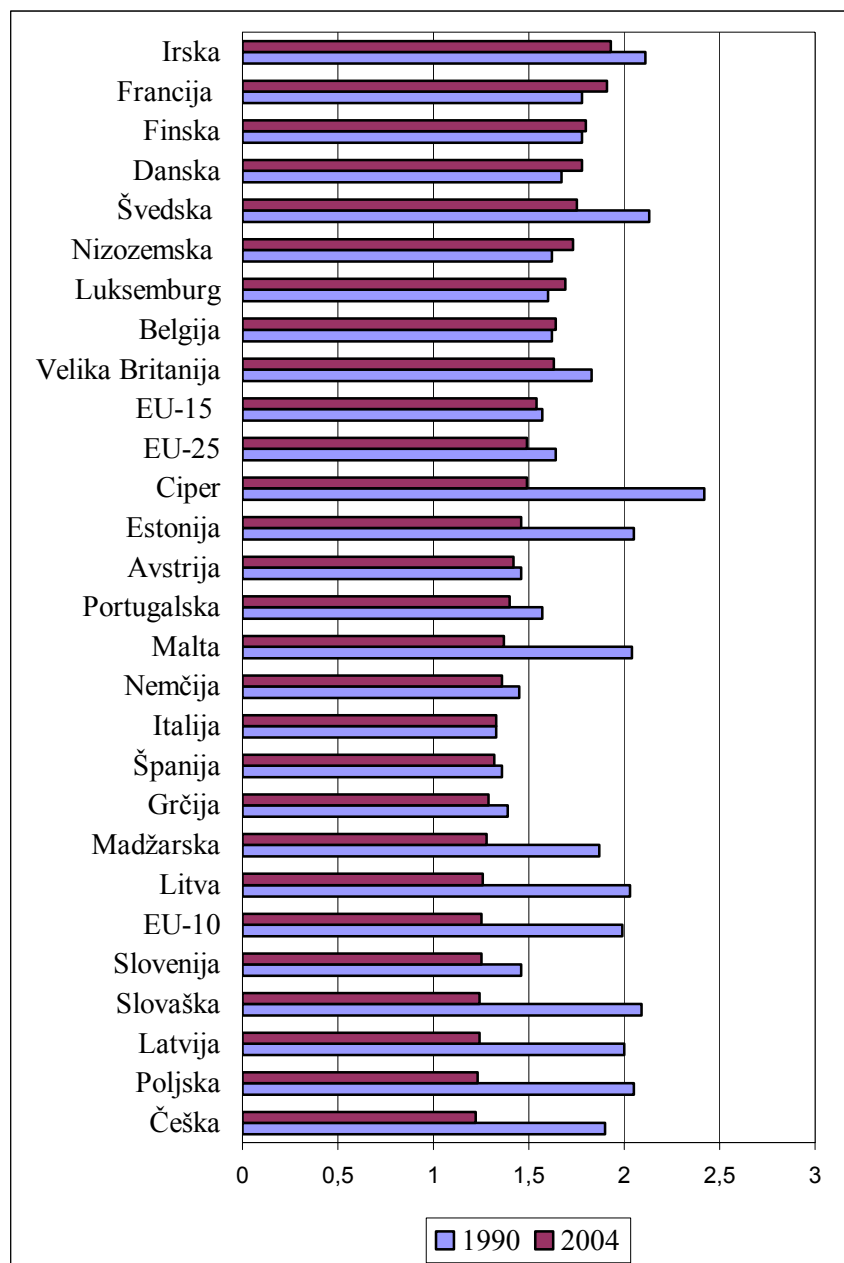
Slika 8 na strani 19 prikazuje stopnje totalne rodnosti za posamezne države EU-25 med letoma 1990 in 2004. Skupno vsem državam EU je T_f pod ravnijo, ki zagotavlja enostavno reprodukcijo prebivalstva. Vrednosti kazalnika so kljub temu precej različne.

Kar 8 držav je imelo v letu 2004 stopnjo totalne rodnosti pod 1,3, ki jo raziskovalci štejejo za zelo nizko¹². Od tega je bilo 7 novih držav in 1 starejša. To so bile po vrsti od najnižje vrednosti kazalnika: Češka (1,22), Poljska (1,23), Latvija (1,24), Slovaška (1,24), Slovenija (1,25), Litva (1,26), Madžarska (1,28) in Grčija (1,29). Še najbližje stopnji 2,1 se je v letu

¹² Zelo nizka rodnost («lowest-low fertility») pomeni v stabilni populaciji s povprečno starostjo 30 let vsakoletno krčenje prebivalstva za 1,5 % oziroma prepолоvitev števila prebivalstva vsakih 45 let (Škraban, 2004, str. 7).

2004 povzpela Irska z vrednostjo 1,93, sledila ji je Francija z 1,91, od novih držav pa je imel Ciper najvišjo vrednost kazalnika, 1,49 otroka na žensko.

Slika 8: Totalna stopnja rodnosti držav EU-25 v letih 1990 in 2004

Vir: RDDE, 2005, str. 78; RDDE, 2004, str. 76; Population statistics, 2006, str. 76; lastni izračuni.

V šestih državah je v obravnavanem obdobju prišlo do zvišanja vrednosti kazalnika. Vse so bile članice EU-15: Francija, Nizozemska, Danska, Luksemburg, Belgija in Finska. V vseh ostalih državah je prišlo do padca T_f , najbolj v vseh novih članicah. Na Slovaškem in Poljskem je prišlo do padca za 40 %, od 30 do 40-odstotni padec je bil zabeležen v Cipru,

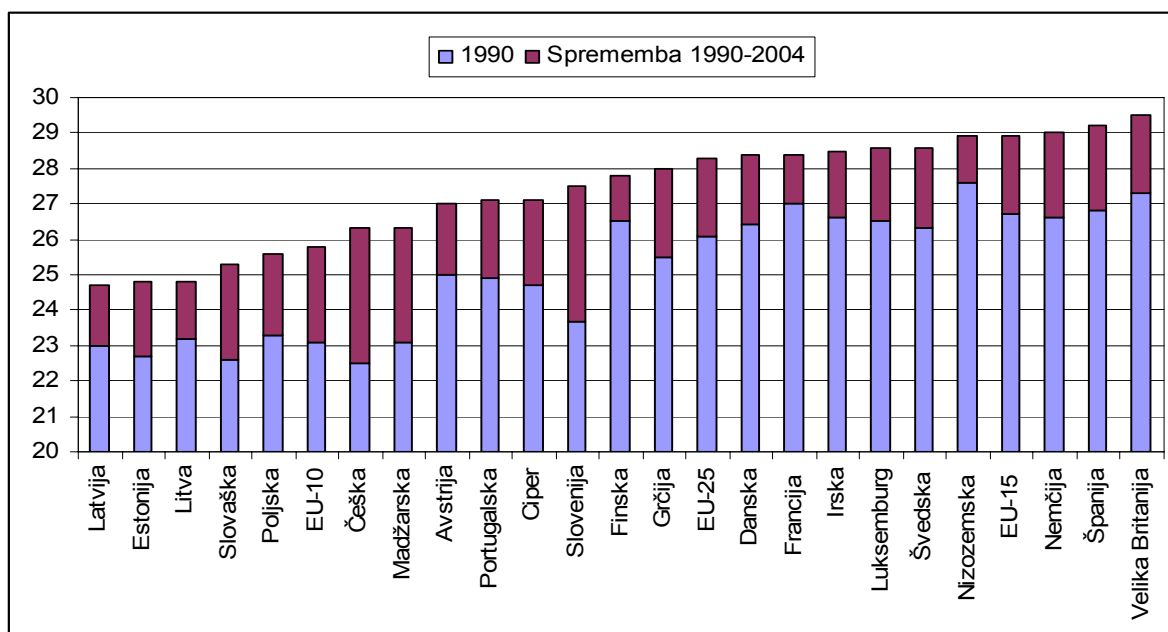
Latviji, Litvi, Češki, Malti in Madžarski. Slovenija je imela med novejšimi članicami najmanjši padec, za 14,4 %, vendar je imela za razliko od ostalih držav EU-10 že v letu 1990 zelo nizko rodnost (1,46). Z izjemo Madžarske (1,87) in Češke (1,90) so imele preostale države EU-10 v letu 1990 T_f še nad 2,0 otroka na žensko. Švedska je imela največji padec kazalnika med starimi državami, za 17,8 %, medtem ko je bila v letu 1990 skupaj z Irsko edina država EU-15 z vrednostjo T_f nad 2,1. Ostale članice EU-15 so že v letu 1990 imele nizke stopnje T_f , ki so se gibale od 1,33 v Italiji, do 1,83 v Veliki Britaniji.

Nizka vrednost T_f je eden izmed ključnih demografskih problemov na področju rodnosti in je vzrok številnim drugim težavam. Države bodo morale problemu posvetiti veliko znanja in sredstev, saj so vzroki zanj številni in kompleksni. Ne ve se, kdaj bo prišlo, če sploh bo, do uspešne vrnitve stopnje na raven 2,1, ki predstavlja tisto magično mejo za reševanje številnih težav prebivalstva. Nekatere napovedi o gibanju rodnosti predvidevajo, da bo do leta 2030 v EU-25 prišlo do rahlega povečanja T_f na 1,6 (Demografska prihodnost, 2006, str. 3).

2.3.4. Srednja starost mater ob rojstvu prvega otroka

Ženske se vedno pozneje odločajo za materinstvo. V Tabeli 7 v Prilogi 3 je prikazana srednja starost mater ob rojstvu prvega otroka za vsako posamezno državo in povprečje EU-10, EU-15 in EU-25 med letoma 1990 in 2004.¹³ Opaziti je, da se je v vseh državah srednja starost ob rojstvu prvega otroka zvišala, kar prikazuje Slika 9¹⁴.

Slika 9: Srednja starost mater ob rojstvu prvega otroka v letu 1990 in sprememba 1990-2004

Vir: RDDE, 2005, str. 87; Population statistics, 2006, str. 81; lastni izračuni.

¹³ Kjer ni bilo znanega podatka za leto 2004, so upoštevani podatki za 2003. Pri Belgiji, Italiji in Malti ni podatka za leta 2000 in 2004, zato v analizi niso upoštewane.

¹⁴ Zaradi manjkajočih podatkov na sliki ni prikazane Malte, Italije in Belgije.

V letu 2004 je ženska v EU-25 prvič rodila otroka ob starosti 28,3 let, kar je za 2,2 leti več kot leta 1990. Novejše članice so imele v povprečju nižjo starost kot pa starejše. V letu 2004 je razlika znašala 3,1 leto, saj je ženska v EU-10 prvič rodila stara 25,8 let, ženska v EU-15 pa 28,9 let. V primerjavi z letom 1990 je tako pri EU-10 kot EU-15 prišlo do zvišanja starosti, kajti v tem letu je bila v EU-10 zabeležena starost 23,1 let, za EU-15 pa 26,7 let.

Najmlajše matere ob prvem rojstvu so bile v letu 2004 Latvijke (24,7), Litvanke in Estonke (oboje 24,8), od držav EU-15 pa Avstrijke (27,0) in Portugalke (27,1). Najstarejše matere v EU-25 ob prvem otroku so bile Britanke (29,5) ter Španke (29,2), od novih držav pa Slovenke (27,5). Slovenija in Češka sta od leta 1990 do 2004 zabeležili največje povišanje starosti, obe za 3,8 let.

Mladi si želijo imeti pred rojstvom prvega otroka urejene bivanjske razmere, zanesljivo službo ter dober dohodek. Pomanjkanje zanesljivih služb, visoke cene stanovanj ter potreba po višjem zaslužku povzročajo odlašanje s prvim rojstvom. Mladi potrebujejo občutek samozavesti, da bodo zmogli poskrbeti za družino, ne da bi se pri tem izpostavili prevelikemu ekonomskemu tveganju ali tveganju, da ne bodo dosegli osebnih pričakovanj. Z naraščanjem stopenj izobrazbe kot odgovor na zahteve trga dela se bodo rojstva odlagala na še kasnejša leta. S predolgimi odlogi se pojavlja možnost, da do prvega rojstva sploh ne bo prišlo. Mladi se premalo zavedajo dejstva o upadanju plodnosti žensk po 30 letu. Na Nizozemskem so raziskave pokazale slabo seznanjenost mladih s tem problemom, zato so se pojavili predlogi, naj bi bile informacije o upadanju plodnosti ter nasploh o planiranju družine vključene v šolski učni načrt (McDonald, 2006, str. 497).

2.3.5. Srednja starost mater ob rojstvu vseh otrok

V Tabeli 8 v Prilogi 3 je prikazana srednja starost mater ob rojstvu vseh otrok za vsako posamezno državo in povprečje za EU-10, EU-15 in EU-25 med leti 1990 in 2004.¹⁵ Povprečna starost matere ob rojstvu vseh otrok se je v proučevanem obdobju povišala v vseh državah z izjemo Malte, kjer se je malenkostno znižala. Povprečna starost ženske v EU-25 ob rojstvu vseh otrok je bila leta 2004 29,3 leta in se je povišala za 1,5 let od leta 1990. Povprečje EU-10 je bilo leta 2004 28,1 leto in je bilo nižje od povprečja EU-15, ki je znašalo 29,6 let.

Starost, višjo od 30 let ob rojstvu vseh otrok, so imele Irke, Španke, Italijanke, Nizozemke, Švedinje in Danke. Pri članicah EU-10 se je starost gibala od 27,4 leta v Latviji, Litvi in Slovaški, do 29,2 leti v Cipru in Sloveniji.

Raziskave so pokazale, da se razlike med državami z zmerno nizko in zelo nizko rodnostjo pojavljajo predvsem v obsegu nadaljnjih porodov, ki sledijo po poznem prvem porodu. Višja

¹⁵ Kjer ni bilo znanega podatka za leto 2004, je upoštevano leto 2003. Pri Belgiji ni podatka za leta 2000 in 2004, zato v analizi ni upoštevana.

stopnja izobrazbe naj po nekaterih raziskavah ne bi vodila k nižjemu številu nadaljnjih rojstev, saj so v Zahodni Nemčiji ugotovili pozitivno povezavo med stopnjo izobrazbe in rojstvom drugega otroka (McDonald, 2006, str. 497, 498).

2.3.6. Izvenzakonska rodnost

V preteklosti je do večine rojstev prihajalo v zakonski zvezi, zato je bila starost ob sklepanju zakonske zveze eden ključnih dejavnikov rodnosti. Z večanjem deleža zunajzakonskih rojstev zakonska zveza izgublja na pomenu pri rodnosti. Tako danes ni več vprašanje pravega časa za poroko, ampak za starševstvo, saj poroka ni več pogoj za rojstvo otrok.

V Prilogi 3 so v Tabeli 9 podatki o deležu izvenzakonskih rojstev za posamezne države EU ter za povprečje EU-10, EU-15 in EU-25 med letoma 1990 in 2004. Podatki kažejo, da delež rojstev izven zakona narašča. Od leta 1990 je do leta 2004 za povprečje EU-25 narasel s 17,6 na 31,2 %. V EU-10 je bil manjši delež izvenzakonske rodnosti kot v EU-15 skozi celotno obdobje. V letu 2004 je za nove članice znašal 24,6 % ter za stare 32,3 %.

Ciper in Grčija sta imela najmanjši delež otrok neporočenih staršev v letu 2004. Prvi 3,5 % in druga 4,9 %, zato ima tu zakonska zveza na rodnost še vedno velik vpliv. Najvišje deleže izvenzakonske rodnosti sta imeli Švedska (55,4 %) in Estonija (57,8 %). Razpon v deležu izven zakona rojenih otrok je med državami EU zelo velik. V proučevanem obdobju se je delež najbolj povečal v Estoniji, za 30,6 %. Razen Danske se je v vseh državah v proučevanem obdobju zvišal delež rojstev izven zakona.

2.4. SMRTNOST

Smrtnost je za proučevanje enostavnejša kot ostali demografski pojavi, kajti v demografiji se obravnava kot neizogiben in neponovljiv dogodek. Predstavlja negativno komponento gibanja prebivalstva, saj zmanjšuje število prebivalstva. Struktura vzrokov smrti posameznega prebivalstva je odvisna od družbene ali gospodarske razvitosti države. Kot rezultat napredka in modernizacije na vseh področjih je človeštvu uspelo v zadnjih stoletjih povečati srednje trajanje življenja (Malačič, 2006, str. 111, 112).

Podatki iz Population statistics 2006 kažejo, da je smrtnost v EU-25 ustaljena pri številu 4,5 milijona že vse od leta 1980. V letu 2004 je bilo število smrti celo nižje, 4,3 milijona. V tem letu je bila splošna stopnja smrtnosti¹⁶ prebivalstva EU-25 9,5 umrlih na tisoč prebivalcev in je bila nižja kot leta 1990, ko je ta stopnja znašala 10,4 %.

¹⁶ Splošna stopnja smrtnosti je najenostavnejši kazalec smrtnosti in nam pove, koliko ljudi v povprečju umre v enem letu na tisoč prebivalcev obravnavane populacije. Gre za razmerje med številom umrlih in srednjim številom prebivalstva. Za primerjavo smrtnosti med različnimi državami ni primerna, ker ne upošteva različnih starostnih struktur prebivalcev. Splošna stopnja smrtnosti je najenostavnejši kazalnik smrtnosti. Ta kazalnik je namreč višji pri državah s staro starostno strukturo, kamor zagotovo sodi prebivalstvo EU-25.

Tabela 1: Število umrlih in splošne stopnje smrtnosti

Leto	Število smrti v EU-25 (1000)			Splošna stopnja smrtnosti (‰)
	Skupno	Moški	Ženske	
1980	4.533	2.326	2.206	10,6
1985	4.601	2.331	2.270	10,6
1990	4.562	2.301	2.261	10,4
1995	4.567	2.295	2.272	10,2
2000	4.449	2.213	2.236	9,9
2004	4.344	2.162	2.182	9,5

Vir: Population statistics, 2006, str. 85.

2.4.1. Življenjsko pričakovanje ob rojstvu

Eden izmed najbolj opaznih dosežkov moderne družbe je podaljševanje dolžine človeškega življenja. Mnenja o nadaljevanju tega trenda v prihodnosti se razlikujejo. Pesimistična stališča so, da se približujemo meji približno 85 let v možnem življenjskem pričakovanju, in tako zagovarjajo biološke in demografske dokaze zanjo. Optimistična stališča zagovarjajo mnenje, da se bo kot rezultat nadaljnega napredka življenjsko pričakovanje še naprej podaljševalo (Bongaarts, 2006, str. 605, 607).

V Tabeli 10 v Prilogi 4 so prikazani podatki o pričakovani življenjski dobi ob rojstvu¹⁷, ločeno za moške in ženske za vsako posamezno državo EU in povprečje EU-10, EU-15 in EU-25 v obdobju 1990 do 2004. Novejše članice glede vrednosti kazalnika kljub pozitivnemu trendu zaostajajo za starejšimi članicami. Povprečna pričakovana življenjska doba v državah EU-25 je v letu 2004 za moške znašala 75,6 let in za ženske 81,7 let. Najvišjo pričakovano življenjsko dobo moških v letu 2004 sta med starimi članicami imeli Švedska (78,3 let) in Španija (77,2 let), med novejšimi Malta (76,7 let) in Ciper (76,6 let). Pri ženskah sta imeli najvišjo vrednost Španija in Francija (obe 83,8 let) med starimi članicami ter Ciper (81,7 let), Malta in Slovenija (obe 80,7 let) med novejšimi članicami. Najnižjo vrednost indikatorja je zabeležila med starimi članicami Portugalska (74,9 let) za moške, Danska za ženske (80,1 let), med novejšimi Latvija za oba spola (ženske 76,2 let in moške 65,9 let). Pri moški populaciji novejše članice zaostajajo za starejšimi za 6,3 let, pri ženski v povprečju za 3,5 leta.

Življenjska pričakovanja ob rojstvu se zvišujejo. Od leta 1990 do leta 2004 se je za novorojenčke moškega spola kazalnik povečal v povprečju za 3,9 let, za ženske manj, 2,9. Pri moških se je življenjsko pričakovanje najbolj povečalo na Češkem (5,0 let), med starimi

¹⁷ Življenjsko pričakovanje ob rojstvu je najprimernejši kazalnik za primerjavo smrtnosti med različnimi prebivalstvi in nam pokaže, koliko let življenja lahko v povprečju pričakuje novorojenček ob pogoju, da bo v vsem svojem življenju izpostavljen zakonitostim umiranja, ki veljajo v določenem obdobju. Izračunamo ga tako, da celotno število let, ki jih je preživela začetna generacija od rojstva do smrti delimo s številom pripadnikov te generacije (Malačič, 2006, str. 113,123).

državami pa v Nemčiji in na Portugalskem (obe 4,5 let). Pri ženskah je imela najvišje povišanje med starimi članicami Portugalska (4,0 leta), od novejših članic Češka (3,8 let). Najmanj se je vrednost kazalnika spremenila pri moških v Litvi, pri ženskah pa na Nizozemskem, kjer so bile spremembe manjše od 1 leta.

Ženske praviloma dosegajo višjo pričakovano življenjsko dobo kot moški. Leta 1990 so imele Evropejke v povprečju za 7,1 leto višjo vrednost indikatorja kot Evropejci, leta 2004 pa 6,1 leto. V proučevanem obdobju se je razlika malo znižala. Večja je razlika med spoloma pri novejših članicah. Najvišja razlika je bila v letu 2004 v Litvi (11,4 leta) in Estoniji (11,1 leto), med starimi članicami pa v Franciji (7,1 leto). Najmanjše razlike med spoloma sta imeli Malta (4,0 let) in Švedska (4,3 leta).

Eden od razlogov, ki pojasnjuje razliko med življenjskim pričakovanjem za moške in ženske je kajenje. To potrjuje raziskava, narejena za obdobje 1950-2000 v 16 razvitejših državah, od tega 10 članic prejšnje EU-15. V prvi polovici 20. stoletja je prišlo do velikega porasta števila kadilcev, med katerimi so prevladovali moški. Posledice so se pokazale nekaj desetletij kasneje. Že v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja so zaznali očitno zaostajanje v naraščanju življenjskega pričakovanja za moške glede na trend pri ženskah. Vpliv kajenja je dosegel vrh v devetdesetih kot povzročitelj četrte smrti med moškimi v državah, zajetih v raziskavo. Kot posledica dokazov iz šestdesetih let, o povezavi med kajenjem in pljučnim rakom, je prišlo do zmanjšanja kajenja pri moških. Pri ženskah vpliv kajenja v petdesetih ni bil tako močan kot pri moških, vendar je skozi obdobje naraščal. Kajenje je bilo tako pomemben krivec za razhajanja v življenjskem pričakovanju med spoloma v sredini 20. stoletja in je vplivalo na zmanjševanje razlik v zadnjih letih. V letu 2000 naj bi moški kot posledico kajenja imeli za 2,4 leta nižje življenjsko pričakovanje, ženske pa istega leta za 1,0 leta manjšo. Tudi brez upoštevanja učinka kajenja bi moški imeli krajšo življenjsko dobo kot ženske, vendar bi bila razlika precej nižja (Bongaarts, 2006, str. 614-618).

Pričakovana življenjska doba ob rojstvu za EU-25 se je od leta 1960 do leta 2004 podaljšala za 8,5 let pri moških in za 9,1 leto pri ženskah (Population statistics, 2006, str. 85). Trend podaljševanja se bo najverjetneje še nadaljeval, poleg tega se bo še zmanjšala razlika med pričakovano življenjsko dobo moških in žensk. Zdaj lahko znotraj ene družine obstajajo štiri generacije, a so bolj mobilne in ne živijo več skupaj kot v preteklosti (Confronting demographic change, 2005, str. 7). Do leta 2050 bi se lahko pričakovana življenjska doba po napovedih Eurostata podaljšala še za dodatnih 6,8 let za moške in 5,2 leti za ženske (Demografska prihodnost, 2006, str.15). Predvideno podaljšanje bo najbolj vplivalo na najstarejše prebivalce. Evropski državljani, ki bodo leta 2050 stari 65 let, bodo lahko živeli povprečno pet do šest let dlje kot osebe, ki so danes stare 65 let. Posledično se bo močno povečalo število oseb, ki bodo presegli starost 80 in 90 let. V upokojitvi bodo preživeli več desetletij in bodo dosegli starost, ko sta šibkost in nesposobnost pogosta pojava (Demografska prihodnost, 2006, str. 3).

2.4.2. Smrtnost dojenčkov

Smrtnost dojenčkov je eden najpomembnejših kazalcev razvitosti neke dežele, saj kaže zdravstveno stanje dojenčkov ter razvitost zdravstvene dejavnosti na določenem območju, zdravstveno ozaveščenost ter socialnoekonomske možnosti za življenje. Z višanjem življenjske ravni in zdravstvene oskrbe se znižuje smrtnost dojenčkov. Medtem ko se v državah v razvoju bojujejo z visoko stopnjo smrtnosti dojenčkov, je le-ta v razvitih državah že blizu biološkega minimuma. Za višje razvite države velja, da je smrtnost dečkov višja od smrtnosti deklic.

V Tabeli 11 v Prilogi 4 so podatki o gibanju stopenj smrtnosti dojenčkov¹⁸ za vsako posamezno državo ter povprečje EU-10, EU-15 in EU-25 v letih 1990 do 2004. Razvidno je, da so bile stopnje smrtnosti dojenčkov novejših članic višje od starih. Povprečje EU-10 v letu 2004 (6,3 ‰) je bilo za 2 ‰ višje od povprečja EU-15 (4,3 ‰). Povprečje EU-25 v istem letu je bilo 4,6 ‰. Med novejšimi članicami je imela najvišjo umrljivost dojenčkov Latvija z stopnjo 9,4 ‰, od starejših članic pa Velika Britanija s precej nižjo stopnjo, 5,5 ‰. Najmanj umrlih dojenčkov je imela Švedska (3,1 ‰), sledila ji je Finska (3,3 ‰). Od novejših članic je imel najvišjo vrednost kazalnika Ciper (3,5 ‰), sledili sta Slovenija in Češka (obe 3,7 ‰).

Podatki dokazujejo, da so se skozi opazovano obdobje stopnje smrtnosti dojenčkov v vseh državah znižale. Kot kažejo izračunani indeksi za obdobje, sta največji napredek na področju smrtnosti dojenčkov od leta 1990 do 2004 dosegla Ciper in Češka med novejšimi članicami ter Portugalska med starejšimi članicami. Na Cipru se je v proučevanem obdobju smrtnost dojenčkov znižala za 72,9 %, na Češkem za 65,7 % in na Portugalskem 65,5 %. Najmanjši napredek sta dosegli Litva med novejšimi (22,5 %) in Belgija med starejšimi članicami (27,7 %). Podatki za vmesna leta kažejo, da je v prvem obdobju tranzicije smrtnost dojenčkov v nekaterih državah (Estonija, Latvija, Litva) najprej naraščala, po umiritvi razmer pa zopet začela upadati in je bila na koncu obdobja nižja kot v letu 1990. S konstantnim upadanjem stopnje smrtnosti dojenčkov se novejše članice približujejo najbolj razvitim zahodnoevropskim državam.

2.4.3. Vzroki smrti

Struktura vzrokov smrti v nekem prebivalstvu je odvisna od družbene in gospodarske razvitosti države ali regije, v kateri to prebivalstvo živi. Mladi ljudje umirajo zaradi drugačnih vzrokov kot stari, razlike v starostni strukturi prebivalstev nerazvitih in razvitih držav pa so velike (Malačič, 2006, str. 142). Glavni razlogi za upadanje smrtnosti v razvitih državah so višja življenjska raven, razvoj na področju medicine in boljša zdravstvena oskrba. Na drugi strani je staranje prebivalstva, ki je eden izmed glavnih vzrokov, da se trend zmanjševanja splošne smrtnosti nekoliko upočasnjuje.

¹⁸ Stopnja smrtnosti dojenčkov nam pove število umrlih dojenčkov v neki populaciji na 1000 živorojenih dojenčkov (Urbanc, 2003, str. 16).

Tabela 2: Standardizirane stopnje smrtnosti v EU-25 po vzrokih za leto 2003

Vzroki smrti leta 2003	Moški (100.000)	Ženske (100.000)
Skupaj	901,6	534,1
AIDS	2,0	0,5
Novotvorbe	258,7	145,4
Endokrine, prehranske in presnovne bolezni	18,0	15,5
Duševne in vedenjske motnje	14,0	9,8
Bolezni živčnega sistema in čutil	17,5	12,8
Bolezni obtočil	339,5	218,8
Bolezni dihal	77,9	38,4
Bolezni prebavil	43,3	24,1
Nesreče	40,9	16,2
Samomori in namerne samopoškodbe	18,6	5,3

Vir: Population statistics, 2006, str. 93 in 94.

V Tabeli 2 so podatki o najpogostejših vzrokih smrti med prebivalstvom EU leta 2003. Število smrti moških je krepko presegalo število pri ženskah. Pri obojih so bili najpogostejši vzrok smrti bolezni obtočil, sledijo jim novotvorbe, tretji najpogostejši vzrok so bolezni dihal.

2.5. MIGRACIJE

Migracije so opredeljene kot prostorski premik posameznih prebivalcev ali selivcev iz odselitvenega v priselitveno območje (Malačič, 2006, str. 144). Selitve so zelo zapleten demografski pojav, saj jih je težko spremljati. Vzrok lahko iščemo v tem, da so zelo pogoste, saj se v obdobju enega leta lahko določena oseba preseli tudi po večkrat. Podatki o migracijah se podajajo na več načinov. Posebej se vodijo imigracije (priselitve), emigracije (izselitve) ter neto migracije, ki pomenijo razliko med njima ter kažejo, za koliko se je spremenilo število prebivalstva na račun migracij. Ločimo notranje in zunanje migracije, glede na državne meje ali večnacionalno pripadnost, kot je EU. Mednarodne ali zunanje migracije pomenijo prestop državne meje in relativno trajno spremembo prebivališča (Medved, 1998, str. 11). Poznamo še različne delitve migracij¹⁹.

¹⁹ Glede na motiv migracije ločimo med: ekonomskimi migracijami (delavci migranti, profesionalci, poslovneži ...); političnimi migracijami (iskalci azila, begunci, vojni begunci ...) in sekundarnimi migracijami oz. migracijami družinskih članov (predvsem zakonci/zunajzakonski partnerji ter mladoletni otroci).

Glede na način vstopa v državo pa ločimo med: zakonitimi (legalnimi) migracijami: svobodne migracije posameznikov, ki po lastni volji in v okviru obstoječih zakonov spremenijo državo svojega prebivališča; prisilnimi migracijami: ko ljudje bežijo bodisi kot posamezniki zaradi strahu pred preganjanjem ali množično zaradi strahu pred kolektivnim kršenjem človekovih pravic ali humanitarnega prava ali zaradi drugih okoliščin, ki jih povzročajo konflikti ali katastrofe; nezakonitimi (ilegalnimi) migracijami: prepovedani prehodi meje in nedovoljeno bivanje v tuji državi (Medved, 1998, str. 11, 26).

Na nagnjenost k migriranju vplivajo številne spremenljivke, ki določajo migracijski potencial:

- realne razlike v dohodkih (razlike v BDP, plačah, premoženju);
- zaposlitvene možnosti (stopnje brezposelnosti, rasti prebivalstva);
- različni nesimetrični šoki (vojne, politične in gospodarske krize);
- tehnične in informacijske možnosti (transport, informacijski splet);
- lokalne razlike (stopnja urbanizacije);
- ekonomski položaj posameznika (življenjski stroški, oportunitetni stroški selitve);
- starost in kvalifikacijska struktura (življenjske priložnosti, socialni sistemi);
- in nenaklonjenost tveganju (socialna varnost, zaposlitvene možnosti).

Ekonomske razlike (zaposlenost, plače, socialna varnost), sodobne vojne in način vojskovanja, nove možnosti poceni transporta in komunikacij povečujejo migracijske možnosti in pospešujejo svetovne selitvene procese, tako bo svet prihodnosti svet potujočih množic (Kovač, 2003, str. 50).

2.5.1. Tuje prebivalstvo v EU

Po ocenah naj bi bilo v EU-25 leta 2006 okoli 25 milijonov tujcev, kar predstavlja 5,5 % celotne populacije (Population statistics 2006, str. 54). V Tabeli 12 v Prilogi 5 so podatki o številu in deležu tujcev v letih od 1990 do 2004 za države EU²⁰. Število in delež tujcev sta se v večini držav v obravnavanem obdobju povečevala²¹. Skozi celotno obravnavano obdobje je imela Nemčija največje število tujcev. V letu 1990 jih je bilo 4,8, v letu 2004 pa 7,3 milijone. Sledile so ji Francija s približno 3,3 milijone tujcev, nato Velika Britanija (2,9 milijonov), Španija (2,7) in Italija (2 milijona). Slika 10 na strani 28 prikazuje deset držav EU-25, ki so imele najvišje število tujcev v letu 2004²². Najnižje število tujcev so imele: Malta (11.000), Slovaška (30.000), Latvija (33.000), Litva (34.000) in Slovenija (45.000).

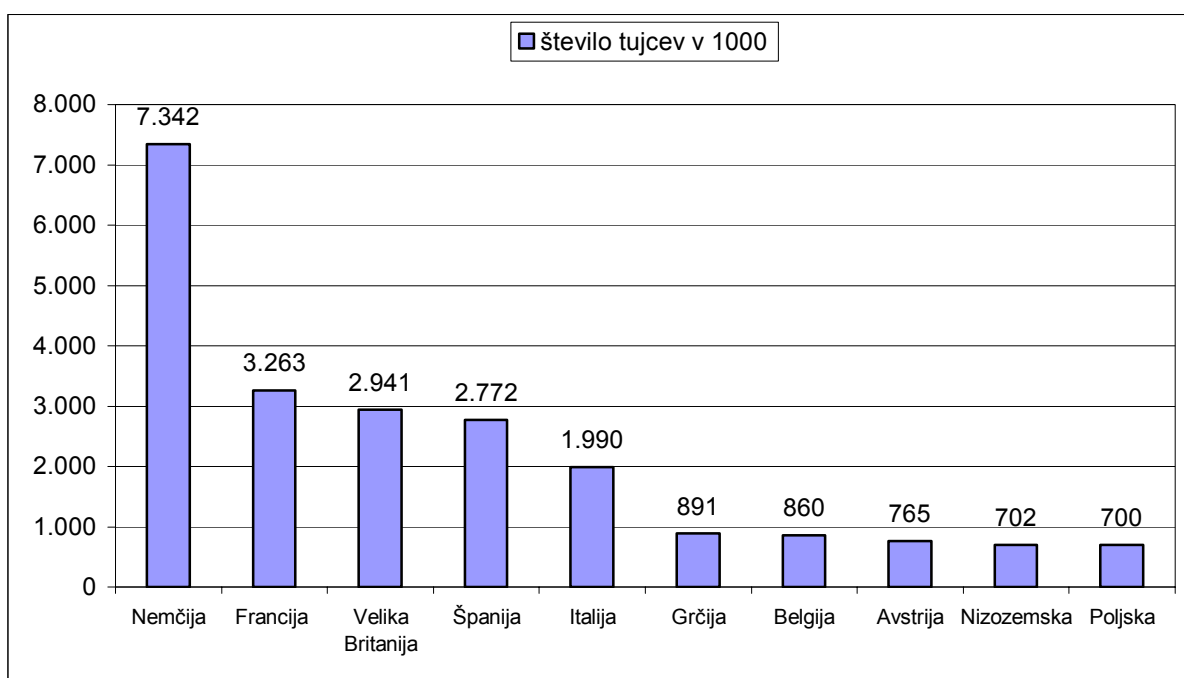
Čeprav Nemčija sprejme največje število tujcev, njen delež tujcev v celotnem prebivalstvu ni najvišji. Slika 11 na strani 28 prikazuje deset držav EU-25, ki so imele največji delež tujega prebivalstva v letu 2004. Največji odstotek tujcev je bil leta 2004 v Luksemburgu (38,6 %), sledila je Estonija, v kateri je bilo leta 2000 20 % tujcev. Nato so si po vrsti sledile: Avstrija, Ciper, Nemčija, Belgija in Grčija. Z izjemo Cipra in Estonije so imele vse novejšje članice nizek odstotek tujcev. Gibal se je od najnižjega deleža na Slovaškem 0,6 % do 2,8 % pri Malti. Med starimi državami so imele najnižji delež tujcev Finska (2 %), Portugalska (2,3 %) in Italija (3,4 %). Delež tujcev na Cipru v letu 2004 je znašal 9,2 %, kar ga je med državami EU-25 uvrstilo na 4 mesto.

²⁰ Statistični podatki o migracijah povzročajo velike težave, saj je primerljivost otežena. Primer so naši priseljenci iz drugih delov bivše države, ki so postali naši državljani.

²¹ Pri nekaterih državah primerjava zaradi pomanjkljivih podatkov ni bila mogoča.

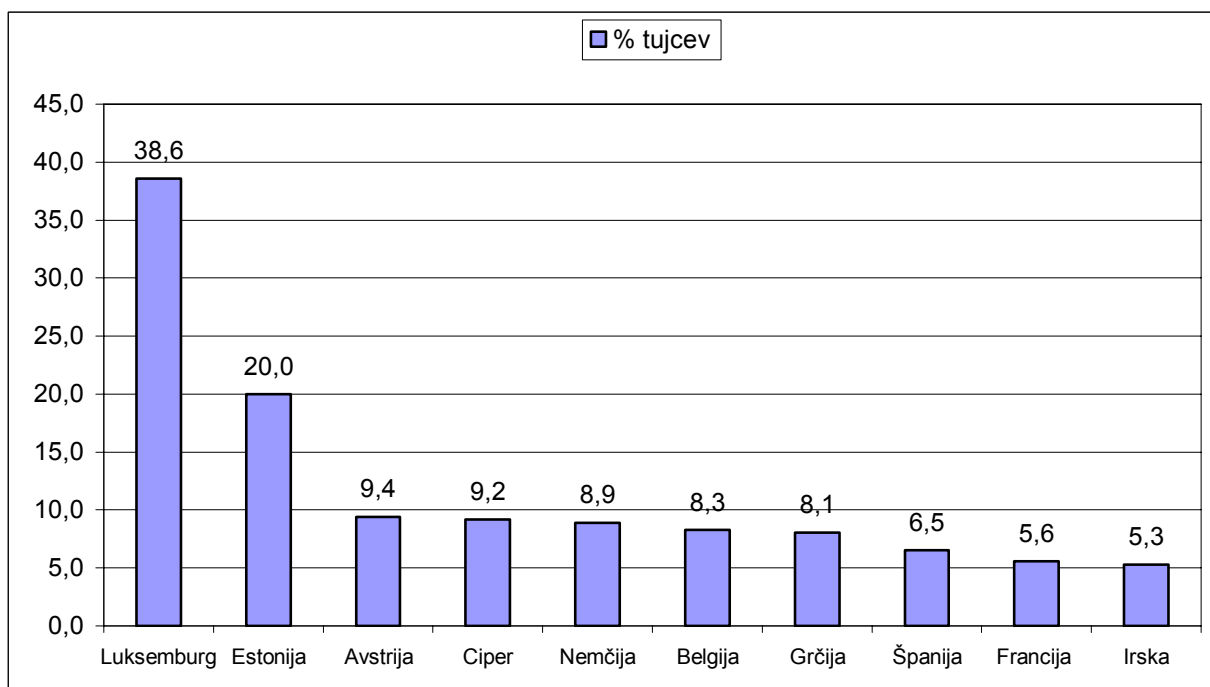
²² Pri Estoniji in Franciji so upoštevani podatki za leto 2000. Pri Cipru, Portugalski in Poljski so upoštevani podatki za leto 2003.

Slika 10: Države EU z najvišjim številom tujcev leta 2004

Vir: Population statistics, 2006, str. 65.

Slika 11: Države EU z največjim deležem tujega prebivalstva leta 2004

Vir: Population statistics, 2006, str. 65.

2.5.2. Imigracije v EU

Obseg imigracijskih tokov in struktura priseljencev se med državami razlikujejo. Odvisni so od zgodovinskih dejavnikov, geografske lege države, ekonomskega položaja v državi, odnosa do priseljencev, vpliva priseljencev na varnost in politično stabilnost v državi ter od tega, kako država prejemnica priseljencev vidi vpliv pritoka priseljencev na reševanje lastnih demografskih problemov (Bevc, 2004, str. 207, 208).

Tabela 13 v Prilogi 5 prikazuje podatke o številu imigrantov v državah članicah EU. Leta 2004 je bila na prvem mestu Nemčija, ki je zabeležila priliv 780.200 tujcev. Sledili sta ji Španija (684.600) in Velika Britanija (518.100). Z izjemami, med katerimi je najbolj opazna Nemčija (poleg Slovaške, Nizozemske, Litve in Latvije), je v večini držav v obdobju 1990 do 2004 prišlo do povečanega imigracijskega priliva. Drugače je z Nemčijo, kamor prihaja vedno manj tujcev. V letu 1990 je imela namreč 1.263.500 imigrantov, v obravnavanem obdobju pa se je število znižalo za 483.300. Nasprotni proces se dogaja v Španiji, saj je v proučevanem obdobju zabeležila veliko povečanje priliva tujcev. Leta 1990 je imela le 32.900 imigrantov, v približno 15 letih pa je prišlo do povečanja za 651.700. Med novimi članicami je imela v letu 2004 največje število imigrantov Češka, 53.500, precej za njo je sledil Ciper (22.000). Ta podatek je za Slovenijo znašal 10.200 ter se je prav tako od leta 1990 zvišal za 6000.

2.5.3. Projekcije migracij

Leta 2004 je EU zabeležila 1,8 milijona priseljencev, kar je glede na celotno prebivalstvo večji priliv kot v ZDA. EU bo ostala cilj priseljencev tudi v naslednjih desetletjih. Po napovedih v Eurostatu se bo do leta 2050 v EU priselilo približno 40 milijonov oseb (Demografska prihodnost Evrope, 2006, str. 4). V 21. stoletju naj bi zaradi demografskih in ekonomskih vzrokov vse sedanje in bodoče članice EU ostale ali postale imigracijske države.

Države članice EU bodo v naslednjih 15 do 20 letih še naprej sprejemale veliko število priseljencev, kar bo sprva zadovoljilo potrebe trga dela, ki bo moral pritegniti zunanjo kvalificirano delovno silo. Vendar bodo zunanje potrebe po nekvalificirani delovni sili še vedno zelo pomembne. Dejstvo je, da je evropski prostor privlačen zaradi svojega sorazmernega blagostanja in politične stabilnosti, zahtev po ponovni združitvi družin priseljencev, ki so prišli nedavno, ter zaradi dinamike rasti prebivalstva v sorazmerno revnih regijah sosednjih držav. Vse različne dejavnike bo potrebno bolje uskladiti ter organizirati zakonito priseljevanje in ustrezno vključevanje priseljencev ob upoštevanju potreb izvornih držav (Demografska prihodnost, 2006, str. 10).

Ena od študij Združenih narodov dokazuje, da bo EU do leta 2025 potrebovala okoli 40 milijonov imigrantov, enako število prebivalcev bo izgubila do leta 2050. Da bi zadostila potrebam domačega trga dela, je namreč EU v devetdesetih letih vsako leto prevzela okoli

500.000 tujcev. V osemdesetih in devetdesetih je bilo značilno obdobje velike domače brezposelnosti, kar je vplivalo tudi na ekonomske migracije. Vlade držav članic EU načrtujejo in objavljajo zelo skromne potrebe po delovni sili, kajti v tem vidijo politično zaostrenost odnosov s sindikati in domačo strukturno brezposelnostjo. Avstrija v prihodnjih desetletjih načrtuje 20.000 novih priseljencev, Nizozemska 10.000, Velika Britanija 77.000 in Francija 40.000 (Kovač, 2003, str. 61).

Na migracijske tokove v prihodnosti bodo vplivale tudi spremembe v strukturnih razmerjih med neaktivnim in aktivnim prebivalstvom. Te strukturne spremembe bodo vplivale na to, da se bo trg dela v EU moral pomladiti v srednji skupini delovno aktivnega prebivalstva, in to predvsem z migracijskimi tokovi.

Globalni tokovi migracij imajo in tudi bodo imeli pomembne posledice za ciljne in izvirne države. Vpliv priseljencev na staranje prebivalstva v EU je odvisen od njihovega vključevanja v zakonito gospodarstvo, čeprav je stopnja zaposlenosti priseljencev v številnih državah članicah še vedno nižja kot pri ostalem delu prebivalstva. Priseljivanje lahko začasno pripomore k zmanjšanju vpliva finančnih posledic staranja prebivalstev, kadar zakonito zaposleni priseljenci plačujejo prispevke v javni pokojninski sistem. Število priseljencev, ki bodo uveljavljali lastne pokojninske pravice se bo sčasoma povečalo. Tako bo njihov dolgoročni prispevek k trajnostnemu ravnovesju javnih financ odvisen od obstoja dobro zasnovanih pokojninskih sistemov. Za izvirne države je izseljevanje v EU lahko koristno, zlasti zaradi zmanjšanja pritiskov na trg dela, prenosa sredstev in prispevka migrantov, ki se v državo vračajo s strokovnim znanjem in kapitalom. Vendar bi lahko izseljevanje velikega deleža izobraženih mladih ljudi v nekaterih državah in sektorjih povzročilo »beg možganov«, kar bi negativno vplivalo na gospodarstvo in možnosti družbenega razvoja njihovih držav. Tako se ne sme zanemariti možnosti, ki jih ponujata začasna migracija in prostovoljna vrnitev v izvorno državo (Demografska prihodnost, 2006, str. 4).

Demografski trendi v razvitih državah (EU, ZDA) napovedujejo, da je zelo verjetno, da bodo v prihodnosti ekonomske migracije edine prave za polnjenje »črne luknje« na trgu dela, ki je nastala kot posledica demografskega razvoja in drugih strukturnih sprememb na trgu dela. V prihodnjih desetletjih se pričakuje, da bodo razvite države (ocene veljajo za ZDA in EU-15) potrebovale na leto v povprečju 1,6 do 2 milijona dodatne delovne sile, ki jo bodo morale izpopolnjevati s pomočjo migracijskih tokov iz drugih delov sveta. To pa bi v 21. stoletju pomenilo 150 do 200 milijonov migrantov (Kovač, 2003, str. 62).

3. PREBIVALSTVENA POLITIKA

3.1. SPLOŠNO

Prebivalstvena politika so premišljeno sestavljene in oblikovane institucionalne ureditve in spodbude, s katerimi vlada poskuša direktno in indirektno vplivati na demografsko gibanje

prebivalstva. Reševati skuša razkorak med dejanskim in želenim stanjem prebivalstva v družbi, kar dosega z nadziranjem rojstev ter migracij (Demeny, 2003, str. 3). Na podlagi ciljev, ki jih zasledujejo, ločimo prebivalstvene politike na kvantitativne²³ in kvalitativne²⁴.

V EU se že nekaj časa spreminja odnos do demografskih razmer. Nacionalne pristojnosti na področju prebivalstvene politike sicer niso bile prenesene na raven skupnosti, vseeno pa se hitro krepi vloga izvršnih organov skupnosti pri koordiniranju nacionalnih aktivnosti, snovanju političnih rešitev in posredovanju najboljših praks in uspešnih ukrepov. EU ima celo vrsto politik in v njihovem okviru številne možne konkretne ukrepe, ki jih lahko uporabi za uresničevanje demografskih ciljev, ko bodo ti usklajeni in opredeljeni.

Po Malačičevem mnenju je potreben širši evropski pristop k oblikovanju sodobnim demografskim razmeram ustrezne prebivalstvene politike, ne glede na to, kako bodo razdeljene pristojnosti za njeno vodenje med državami članicami EU. Poleg sorodnosti demografskih razmer med državami je kazalec tega tudi časovna usklajenost mnogih demografskih in družbenih sprememb v različnih državah EU. Primeri so: širjenje izobraževanja, zaposlovanja in emancipacije žensk, veliko povečanje pričakovanih mladih v vlogi staršev zase in za otroke, veliko razširjenost individualizma ter dolgo izogibanje odločitvam o življenjskem ciklu, kot so npr. rojstvo otrok in poroka.

Pomembno je zavedanje nosilcev političnega odločanja in družbe nasploh, da je za zdravo stanje na ekonomskem, kulturnem, socialnem in drugih področjih nujno potrebna vsaj minimalno zadovoljiva starostna struktura prebivalstva. Dokler je temu zagotovljeno, so demografski agregati na videz manj pomembni. Glavni problem pri tem je togost in vztrajnost demografskih procesov. Tako lahko prihodnje probleme pravi čas ugotovi le znanost in raziskovanje, politika pa se mora na pravočasna opozorila odzvati (Malačič, 2005, str. 17).

Dosedanji napor EU so bili najbolj usmerjeni v reševanje problemov, ki jih prinaša hitro staranje evropskega prebivalstva. Ukrepi so bili usmerjeni v boljšo izrabo obstoječih virov in uveljavljanje strateškega koncepta aktivnega staranja. Tako naj bi z makroekonomsko, zaposlitveno in socialno politiko v EU dosegli dolgoročno vzdržen razvoj. Pri tem ima veliko vlogo politika (zunanjih) migracij v EU, ki jo skuša Evropska komisija podrobneje zasnovati

²³ Količinska ali kvantitativna prebivalstvena politika proučuje količinske spremembe prebivalstva določenega ozemlja. Razdelimo jo na: razširitveno ali ekspanzivno politiko (teži k povečanju obsega in rasti prebivalstva ter zagotavljanju nemotene reprodukcije); omejitveno ali restriktivno politiko (zavzema se za omejevanje, včasih tudi zmanjšanje rasti prebivalstva); prerazdelitveno ali redistributivno politiko (ozemeljska prerazporeditev prebivalstva), ki je običajno ekonomsko utemeljena in je sestavni del regionalne politike.

Znotraj ekspanzivne prebivalstvene politike razlikujemo med pronatalitetno in imigracijsko varianto. Prva se zavzema za povečevanje števila rojstev, druga za neto priseljevanje. Tako politiko običajno vodijo razvite države. Znotraj restriktivne lahko ločimo antinatalitetno in emigracijsko varianto. Prva se zavzema za omejevanje rojstev, druga za neto odseljevanje prebivalstva (Malačič, 2000, str. 300-301).

²⁴ Kvalitativna politika je vključena v prebivalstvene politike vseh sodobnih držav in se ukvarja z izboljšavo kakovosti življenja posameznika prek zdravstvene oskrbe, izobraževanja, kulturnega udejstvovanja in podobno.

z dokumentom o menedžmentu ekonomskih migracij (On an EU Approach, 2005). EU pa se usmerja tudi na področje politike spodbujanja rodnosti, pri čemer gre bolj za snovanje politike kot za podrobneje izdelane koncepte ter ukrepe in aktivnosti. Evropska komisija je na tem področju pripravila dokument o spopadu z demografskimi spremembami in novi solidarnosti med migracijami (Confronting Demographic Change, 2005). Omenjeni dokument se omejuje na staranje, imigracije in nizko rodnost ter ne obravnava drugih pomembnih delov prebivalstvene politike. V njem ni ničesar o smrtnosti, kljub temu da so na tem področju razlike med članicami EU zelo velike, zlasti po zadnjih dveh širitvah. Skuša pa opredeljevati prednosti, ki jih predstavljata demografska rast, zagotovitev ravnovesja med generacijami in iskanju mostov med posameznimi fazami življenjskega cikla (Malačič, 2005, str. 16). V dokumentu komisije Demografska prihodnost Evrope, kako spremeniti izziv v priložnost, iz oktobra 2006, je predstavljenih pet ključnih smernic kot odgovor na reševanje demografskega stanja:

- spodbujanje obnavljanja prebivalstva;
- spodbujanje zaposlovanja;
- izboljšanje produktivnosti in učinkovitosti pri delu;
- pripravljenost na sprejemanje in vključevanje priseljencev;
- vzdržne javne finance kot jamstvo za ustrezno socialno zaščito in enakopravnost generacij.

3.2. PREBIVALSTVENA POLITIKA IN RODNOST

Države so počasi reagirale na reševanje pojava nizke rodnosti iz štirih razlogov (McDonald, 2006, str. 487, 488):

- V sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja so demografi razlagali nizko rodnost kot začasen pojav v zvezi z odlogom porok in porodov, kot učinek trenutnega tempa. Ker so bila rojstva samo začasno odložena, naj bi rodnost narasla kasneje, ko se bodo odložena rojstva pojavila. Ta pogled je bil delno potrjen z rastjo rodnosti v nekaterih državah v drugi polovici osemdesetih let (vse nordijske države, Belgija, Nizozemska, Luksemburg). V drugih državah, kjer je stopnja rodnosti v začetku osemdesetih padla pod 1,5 rojstev na žensko (Nemčija, Avstrija, Italija), so domnevali, da bo podaljšan učinek tempa na nizko rodnost izginil. Trend nizke rodnosti pa se je nadaljeval in ostal pod 1,5 otroka na žensko več kot 20 let. Tem državam so se pridružile še države južne Evrope, večine centralne in vzhodne Evrope. Po 20 letih zelo nizke rodnosti je bila škoda v starostni strukturi držav že narejena.
- Drugi razlog za počasno ukrepanje držav je bilo mišljenje, razširjeno med demografi in ekonomisti, da so pronatalitetne politike drage in neučinkovite. Danes je očitno, da pronatalitetne politike so učinkovite, saj je bilo v zadnjih letih narejenih veliko raziskav, ki so to potrdile. Pojavlja se vprašanje, ali tveganje ne narediti ničesar prevlada nad tveganjem za morebitni neuspeh politike. V vzhodni Nemčiji so z uspešno pronatalitetno politiko, predstavljeno v letu 1976, uspeli v letih od 1977 do 1987 povečati rodnost za 15 do 20 odstotkov. Tudi raziskava o pronatalitetni politiki

na Madžarskem leta 1965 je potrdila, da je uspešna politika uspela ustaviti padec rodnosti (McDonald, 2006, str. 501). Prav tako je druga raziskava potrdila, da je prenehanje s politiko, ki je podpirala družino na Poljskem, v vzhodni Nemčiji in Španiji prispevala k znižanju rojstev v teh državah (McDonald, 2006, str. 502).

- Tudi politična občutljivost v nekaterih državah v povezavi s preteklim režimom je vplivala na počasno ukrepanje. Vlade so verjele, da se jih vmešavanje v privatno življenje ljudi ne tiče.
- Četrty vzrok za pozno iskanje rešitev problema je bila ugotovitev, da je nizka rodnost lahko nadomeščena z višjimi stopnjami migracij.

Narejena je bila raziskava²⁵, ki je skušala odgovoriti na vprašanje, zakaj imajo nekatere razvite države zelo nizko stopnjo rodnosti²⁶ (Portugalska, Malta, Avstrija, Nemčija, Španija, Italija, Grčija), druge pa zmerno nizko²⁷ (Irska, Francija, Danska, Finska, Nizozemska, Švedska, Velika Britanija, Luksemburg, Belgija). Skupno državam z zelo nizko rodnostjo je bil močan vpliv tradicije. Država naj se ne bi vmešavala in družine naj bi poskrbele same zase. Posledično so te države počasne v izvajanju ukrepov za pomoč družinam, saj jim prav njihov videz »držav s tradicionalnimi družinskimi vrednotami« onemogoča, da bi s političnimi spremembami hitreje rešili problem nizke rodnosti. Nasprotno je pri državah z zmerno nizko rodnostjo, ki so znane po družinam prijaznih zakonskih ukrepih, ki so jih izvajali zadnjih 20 let in po višjih stopnjah enakosti med spoloma znotraj družine. V državah z zmerno nizko rodnostjo so ženske v veliko večji meri zaposlene v javnem in storitvenem sektorju, pa tudi delovno okolje je bolj družinam prijazno, kot v državah z zelo nizko rodnostjo, kjer je vključenost žensk v delovno silo manjša. Države z zmerno nizko rodnostjo so »naprednejše«, saj so tu višje stopnje razvez, izvenzakonskih rojstev ter najrazličnejših oblik partnerstev. Države z zelo nizko rodnostjo bi najbolj učinkovito rešile problem s politikami, ki bi podpirale družine in nekatere države so s temi ukrepi že začele (McDonald, 2006, str. 489-500).

Moteno obnavljanje prebivalstva ogroža obstoj skupnosti držav EU, zato je treba dosedanje politike prilagoditi novim razmeram. Načrtovanje rojstev v razvitih državah je prebivalstvo sprejelo kot način življenja. Ljudje imajo na voljo sredstva in znanje, ki jim omogočajo doseči zastavljene reproduktivne cilje. Posledično so rojstva danes večinoma načrtovana in zaželena. Vendar to ni idealno stanje (Malačič, 2005, str. 15). Raziskave kažejo razliko, ki je med številom otrok, ki si jih prebivalci EU želijo, in številom otrok, ki jih dejansko imajo: 2,3 otroka v nasprotju z 1,5 (Confronting demographic change, 2005, str. 21). To pomeni, da bi se s primernimi mehanizmi, ki bi parom omogočili zeleno število otrok, stopnja rodnosti lahko zvišala, kljub temu da je zaželena velikost družine po posameznih državah članicah precej različna. Nekatere države že desetletja izvajajo družinske politike, katerih namen je ustvariti

²⁵ Podatki so bili vzeti za leto 2003.

²⁶ Pod 1,5 otroka na žensko.

²⁷ Nad 1,5 otroka na žensko.

ugodne razmere za večje število otrok. Politik je več in se razlikujejo, skupne pa so jim tri razsežnosti, ki so usmerjene k (Demografska prihodnost, 2006, str. 7):

- zmanjšanju neenakih možnosti med državljanji z otroki in tistimi brez otrok;
- omogočanju splošnega dostopa do pomoči za starše, zlasti za izobraževanje in varstvo majhnih otrok;
- preureditvi delovnega časa, ki bi moškim in ženskam omogočila boljše možnosti za vseživljenjsko izobraževanje ter usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja.

Primer je pet temeljnih ciljev za dvig rodnosti, ki jih je predstavila Vlada Republike Slovenije v novembru 2006 z željo spremeniti trend demografskega stanja v Republiki Sloveniji v prihodnje (Strategija, 2006, str. 17, 18):

- izboljšanje razmer za mlade družine in družine z več otroki;
- vzpostavitev sistema za lažje usklajevanje družinskega in poklicnega življenja;
- zmanjšanje umrljivosti in števila splavov;
- povečanje preventive in zdravja otrok, mladine in staršev;
- vračanje družbe k osnovnim vrednotam: življenje, družina, otroci.

Problem predstavljajo višje starosti žensk ob prvem porodu zaradi oklevanja parov pri odločanju za otroke. Tako je treba več pozornosti nameniti zmanjševanju negotovosti, ki je prisotna pri vstopu mladih odraslih na trg dela, ter splošnemu izboljšanju njihovih življenjskih razmer. K lažji odločitvi za otroke pripomorejo učinkovite politike za enakost med spoloma. Izboljšati je treba usklajevanje med različnimi deli vsakdanjega življenja s prilagodljivimi oblikami dela in novimi tehnološkimi možnostmi (Demografska prihodnost, 2006, str. 7).

Prebivalstvena politika mora prav tako upoštevati visoke stroške investiranja v vzgojo in izobraževanje otrok, saj v moderni družbi to lahko traja do konca študija ali še dalj. Raven dohodka tako predstavlja pomemben problem, še večjega pa problem razdelitve razpoložljivega dohodka. Ljudem namreč veliko pomeni njihov relativni položaj v socialni skupini, ki ji pripadajo, različno število otrok v družini pa ob približno enakih dohodkih zelo vpliva na relativno blaginjo družinskih članov (Malačič, 2005, str. 15).

Denarna in druga pomoč družbe pri skrbi za otroke in družine se kaže prek elementov, kot so starševska nadomestila, družinski prejemki, zagotavljanje socialnega minimuma, davčne olajšave, organizirani in subvencionirani programi dnevnega varstva, druge oblike pomoči ter uresničevanje otrokovih pravic v skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah (Stropnik, 1997, str. 12-14). Ti ukrepi bodo pripomogli k temu, da se bo del bremena, ki ga nosijo starši pri vzgoji otrok, prenesel na družbo.

Najbolj uspešen primer uporabe pronatalitetne politike, ki kaže na pozitivno povezavo med socialno pomočjo in rodnostjo, je Švedska. Leta 1970 je imela T_f 1,3. V naslednjih tridesetih letih je rodnost drugje po Evropi padala, v Severni Evropi pa se je dvignila in stabilizirala na ravni 1,8. Švedska ekonomska in družinska politika omogoča ženskam imeti ob delu družino

in skrbeti za otroke. Zaposlenost žensk je danes najvišje med vsemi razvitimi državami. Visoka prisotnost žensk v gospodarstvu in politiki je dodatno zagotovilo, da so interesi žensk in otrok dobro zastopani (leta 1994 parlament 41 %, vlada 50 %). Manjši je tudi konflikt med ekonomsko aktivnostjo in rodnostjo, saj kar 40 % žensk dela le del delovnega časa. Tako pri njih ne drži negativna povezava med statusom žensk in rodnostjo. Ženske morajo v drugih razvitih državah izbirati med poklicno kariero in družino, švedska socialna politika pa omogoča, da sta oba cilja uravnovešena in da se ne izključujeta. Poglavitneje pri tem je prenos večjega dela stroškov otroka na družbo, kar so dosegli s porodniškimi dopusti, javnimi vrtci, fleksibilnim delovnim časom in drugim (Škraban, 2004, str. 33).

Zapletenost doseganja cilja nemotenega obnavljanja prebivalstva potrjuje dejstvo, da številne spodbude za rojevanje v različnih državah v preteklosti niso dale pričakovanih rezultatov. Nekatere raziskave so ugotovile rahlo pozitiven vpliv denarnih spodbud na rodnost, veliko drugih raziskav pa ni ugotovilo nobenega vpliva, kar kaže na to, da je bilo med ukrepi premalo inovativnosti in preveč hoje po ustaljenih poteh (Malačič, 2005, str. 15, 16). V družbi se je kljub ukrepom, ki so bili v dosednji praksi predvsem ekonomski, izoblikovala norma enega do dveh otrok na družino, ki jo dopolnjuje vse bolj razširjeno zavestno odločanje za življenje brez otrok. V prihodnje bo morala prebivalstvena politika doseči povečanje te norme na dva do tri otroke na družino. Tako bodo države morale za prebivalstveno politiko nameniti večji delež domačega proizvoda ter hkrati več pozornosti nameniti tudi neekonomskim ukrepom (Urbanc, 2003, str. 36).

Primer neekonomskih ukrepov je seznanjanje prebivalcev s posledicami nizke rodnosti in podpora vlade ter javnih ustanov vrednotam, kot so veličina družine, ki je osnovna celica družbe ter neprecenljivo bogastvo, ki ga za posameznika in celotno družbo predstavljajo otroci. Pri podpori teh vrednot imajo izjemni pomen sporočila medijev in stališča političnih strank, odnos učiteljev, vzgojiteljev ter drugih strokovnjakov do življenja in družine; ter stališča tistih, ki oblikujejo stanovanjsko ter bivanjsko okolje, torej vseh tistih, ki oblikujejo standarde in norme obnašanja (Strategija, 2006, str. 18,19).

Oblikovanje, sprejem in izvajanje politike spodbujanja rodnosti je zapleteno tudi v primeru širšega družbenega soglasja o potrebnosti ali nujnosti takšne politike, saj mora le-ta prevaliti velik del bremena investiranja v otroke od staršev in družin na celotno družbeno skupnost. Tako se lahko dobri nameni hitro izrodijo in se pojavijo različne skupine nezadovoljnih, ki se s sprejeto politiko ne strinjajo. To je tudi vzrok pogostega spreminjanja politike, kar ne ustvarja primerne družbene klime za povečevanje rodnosti. Tisti, ki se odločajo o rojstvih, sprejemajo zelo dolgoročne obveznosti in si želijo čim bolj predvidljivo in varno prihodnost (Malačič, 2005, str. 16).

Nizke stopnje rodnosti in s tem staranja in zmanjševanja števila prebivalstva tudi ne moremo v celoti kompenzirati s povečanjem imigracij, saj bi bila stopnja imigracij, ki bi bila za to potrebna, previsoka in bi porušila nacionalno in kulturno ravnovesje v Evropi. Zato se ta

ukrep lahko uporablja le za odlaganje neizogibnega staranja in padanja števila prebivalstva v EU (Škraban, 2004, str. 35).

Pri snovanju rodnostne politike je pomembna vloga drugih področij demografske politike, saj lahko posredno vplivajo tudi na rodnostno vedenje mladih. Primer je podaljševanje delovne dobe, ki bo pripomoglo k uravnoteženju razmerja med ekonomsko aktivnim in ekonomsko neaktivnim prebivalstvom. Posledica tega ukrepa je lahko nadaljnje povišanje povprečne starosti žensk in moških ob rojstvu njihovih otrok. Mladi bodo lahko z rojstvom otrok čakali do upokojitve enega od staršev, da bi si zagotovili njihovo pomoč (Šircelj, 2006, str. 272).

Če družba ne želi ogroziti svojega dolgoročnega obstoja, se mora stopnja totalne rodnosti ohraniti vsaj na ravni med 1,7 in 2,0. Družba bi se morala potruditi, da se vrednost te stopnje ne bi trajneje znižala pod to raven. Za države z najnižjo nizko rodnostjo, med katerimi je tudi Slovenija, je zato ključno, da v prihodnjih nekaj letih dosežejo dvig svoje rodnosti vsaj do navedene ravni (Malačič, 2005, str. 17).

3.3. PREBIVALSTVENA POLITIKA IN MIGRACIJE

Pri proučevanju skupne migracijske politike EU je potrebno ločiti med:

- notranjimi migracijami (migracije državljanov držav članic EU, za katere veljajo milejši pogoji);
- zunanji migracijami (migracije med EU in državami nečlanicami, za katere veljajo mnogo strožji pogoji).

Notranje selitve

Za meddržavne selitve znotraj EU so pogoji milejši, saj želijo države članice EU omogočiti neoviran pretok oseb, kapitala, dobrin in storitev, kar naj bi manjšalo razlike v ekonomskih možnostih znotraj območja EU. Pogodba iz Maastrichta (1992), ki je bila kasneje dopolnjena z Amsterdamsko, navaja vrsto socialnih pravic (volilna pravica, zdravstvo, pravica do izobraževanja in zaposlovanja itd.) in pravic iz dela (delovna doba, pokojnine, obdavčenje dohodkov), ki naj bi jih države članice spoštovale za vse priseljene iz drugih držav članic, in jim tako omogočijo enakopravnost in socialno integracijo (Kavkler, 2002, str. 17). V večini držav EU za državljane iz drugih držav evropske integracije delovno dovoljenje za bivanje ni potrebno. Dovolj je najava stalnega bivališča (osebna izjava, brez najemne ali lastniške pogodbe o stanovanju), partnerska zveza, poroka, dokazilo o možnosti preživljanja (nezaposleni, upokojenci) ali dokazilo o začasni zaposlitvi, ustanovitvi podjetja ali vpisu v izobraževalno ustanovo. Bivanje brez prijave bivališča je dovoljeno 6 mesecev. Veliki problemi pri zaposlovanju tujih delavcev v državah članicah EU so v zvezi z nostrifikacijo izobrazbe, ker so izobraževalni sistemi držav članic različni. Splošni princip je, da se seštejejo leta šolanja ali se upošteva zaključna diploma. V zasebnem sektorju delodajalci v praksi ne zahtevajo nostrifikacije diplom za državljane držav članic EU. Drugače je v javnem sektorju,

ki zelo omejuje zaposlovanje nedržavljanov (zlasti ministrstva za obrambo, za notranje in zunanje zadeve), kjer je nostrifikacija diplom za zaposlene za daljši čas potrebna v večini držav.

Pravica do prostega pretoka ljudi tvori jedro evropske imigracijske politike in pomeni večjo svobodo gibanja za državljane znotraj skupnega teritorija članic EU kot za priseljene iz držav nečlanic. Uresničevanje načela prostega pretoka oseb pomeni, da ima vsak državljan EU naslednje pravice:

- pravico do zaposlitve v vsaki državi EU;
- pravico do bivanja v vsaki državi EU; vsak zaposleni ima pravico bivanja v državi gostiteljici, pridruži se mu lahko tudi njegova družina; znotraj te države se lahko prosto giblje in ima po zaposlitvi pravico v tej državi tudi ostati; državljan EU ima v drugi državi EU pravico do bivanja tudi, če tam išče zaposlitev, pri čemer pa časovna omejitev te pravice ni jasno določena;
- enakost obravnave: vsaka diskriminacija na osnovi državljanstva glede pogojev zaposlitve in ugodnosti pri zaposlovanju je prepovedana.

Pri zaposlovanju v posamezni državi EU veljajo pravila prednostne hierarhije, kar pomeni, da imajo prednost državljani, potem šele sledijo državljani drugih članic. Ta pravila so bolj razvidna iz izvedbene zakonodaje posameznih držav, kot pa izražena v skupnih načelih. Sporazum iz Tampere leta 1999 navaja, naj se pravice priseljenih iz držav nečlanic EU, ki imajo stalno bivališče v eni od držav članic, so pa brez državljanstva države članice EU, »v čim večji meri približujejo« pravicam državljanov (Bevc, 2004, str. 126).

Zunanje selitve

Za priseljevanje iz držav nečlanic veljajo strožji pogoji. Bivanje brez vize je omejeno na tri mesece. Priselitev in pridobitev pravice do stalnega bivanja za državljane iz držav nečlanic je možna na različnih osnovah:

- Prva možnost je zaposlitev znotraj strokovnega področja prosilca, ki jo delodajalcu odobri Imigracijski urad v skladu z interesi nacionalne politike zaposlovanja. Z omejevanjem priseljevanja »gostujočih« delavcev v večini starih članic EU je zaposlovanje priseljencev iz držav nečlanic skrženo na bolj izobražene, ki so obenem zaposleni začasno, torej za krajše obdobje.
- Naslednja možnost je uveljavljanje pravic iz družinskega združevanja, ki pa se med državami EU razlikujejo. Od začetka 90. let so številne države spremenile opredelitev »ožjih družinskih članov«, najožjo opredelitev imajo skandinavske države.
- Tretja možnost priseljevanja iz tretjih držav je pravica do azila, pravica beguncev do začasnega zatočišča ali iz humanitarnih razlogov. Države članice se med seboj dogovarjajo o delitvi/sprejemanju kontingentov beguncev, kot tudi o vračanju beguncev; dodeljevanje stalnega bivališča in socialnih pravic pa je prepuščeno posameznim državam. Pravice do azila se v zadnjem desetletju močno omejujejo za

spremljajoče člane s težnjo omejiti priseljevanje družinskih članov. Pristojni se trudijo skrajšati postopke za pridobitev azila.

Za vse tri naštetе oblike priseljevanja iz držav nečlanic veljajo pri uveljavljanju pravic do »stalnega bivanja« časovne omejitve 3-5 let. Dodeljujejo se tudi različne oblike »stalnega bivanja« z omejeno, enoletno veljavo. Priseljeni morajo vsako leto znova uveljavljati pravico do stalnega bivanja, kar pomeni, da se preverja njihovo izpolnjevanje pogojev do te pravice, kot so npr. zaposlitev, nekaznovanost, sposobnost preživljanja, itd. Pogojev je vedno več, vse pogostejša pa je tudi njihova kontrola. Tudi v EU naraščajoče priselitve zaradi študija temeljijo na dovoljenjih za začasno bivanje.

Priseljeni iz držav nečlanic tudi nimajo enakih možnosti za mobilnost med državami EU, saj so omejeni na državo, ki jih je sprejela. Danska, ki je izvzeta iz skupne imigracijske politike EU, uveljavlja bolj selektiven izbor priseljevanja, saj je za zaposlitev vsakega tujca potrebno na Imigracijskem uradu dokazovati, da ni bilo možno zaposliti domačina.

Razvoj in glavne širše značilnosti skupne imigracijske politike

Leta 1985 so države članice EU podpisale Schengenski sporazum, ki je zagotavljal prosto gibanje oseb znotraj schengenskega prostora. Leta 1992 so podpisale Maastrichtski sporazum, ki je v svojem tretjem stebru obravnaval politiko azila, prehod meje in imigracijsko politiko. S sporazumom v Amsterdamu iz leta 1997 sta bili politika azila in imigracijska politika postavljeni v prvi steber oziroma pod okrilje zakonodaje Evropske komisije s ciljem zagotavljanja svobode, zaščite in pravičnosti v državah članicah EU. S podpisom Amsterdamske pogodbe so se vse države članice odpovedale vsaj delu lastne nacionalne suverenosti v zvezi z oblikovanjem imigracijske politike. S podpisom so sprejele ukrepe, kot so delitev bremena za nove begunce med državami, skupne podlage za sprejemanje družinskih članov in ekonomskih priseljencev, skupno pomoč beguncem in prosilcem za azil, izenačenje državljanskih pravic državljanov in priseljencev, lažje pogoje za pridobitev državljanstva, sodelovanje priseljencev v političnem odločanju, odprava diskriminacije na področju zaposlovanja in stanovanjske politike. S konvencijo Evropskega sveta iz Tampereja v letu 1999 so bile določene štiri glavne usmeritve politike azila in imigracijske politike v EU: na področju partnerstva z državami izvora imigracij; na področju oblikovanja skupne politike azila znotraj EU; na področju pravične obravnave državljanov tretjih držav; in na področju upravljanja z migracijskimi tokovi.

Kljub podpisu Amsterdamske pogodbe še vedno v posameznih državah prevladujejo nacionalni interesi. Vse države članice se z dogovorjeno skupno politiko najlaže sprijaznijo glede zaščite pred ilegalnim priseljevanjem, saj imajo v zvezi s slednjim vse skupne interese. V zvezi s sprejemom novih beguncev so Avstrija, Nemčija in Švedska v najslabšem položaju, saj so sprejele največ vojnih beguncev iz nekdanje Jugoslavije. Nekaterе druge države, npr. Francija, se ne strinjajo s skupno evropsko politiko socialne integracije imigrantov. Francija

ima namreč kot bivša kolonialna država še vedno stike s svojimi starimi kolonijami in njihovim prebivalcem jamči lažji vstop v EU. Zaradi skupne evropske politike bodo morali take bilateralne dogovore spremeniti. Poenotenje zakonodaje v zvezi s priseljivanjem zahteva tudi razvoj poenoteni standardov statusa priseljencev, vključno z begunci. V Schengenskem in Dublinskem sporazumu je rojena harmonizacija zakonodaje na področju izdaje viz. Veljalo naj bi načelo podrejenosti, kar pomeni, da EU regulira le tisto, kar ne more biti bolj učinkovito rešeno na regionalni in institucionalni ravni.

Pogodbi EU, podpisani v Maastrichtu in Amsterdamu, ter konvencija Tampere so sklepi za bodoči proces približevanja raznolikih nacionalnih politik na področju »notranjih« in »zunanjih« selitev v EU, kontrole nelegalnega priseljivanja in postopnega procesa socialne integracije stalnih prebivalcev – tujcev. Še vedno so predvsem v domeni nacionalnih politik letne kvote novih priseljencev, odnos do novih in starih priseljencev in integracijska politika. V sedanji politiki meddržavnih selitev znotraj članic EU velja, da vsaka država sama izvaja in določa izvedbeno migracijsko zakonodajo v skladu s svojo tradicijo in potrebami, pri čemer ne sme kršiti načel skupnosti in človekovih pravic (Bevc, 2004, str. 124-126).

Nacionalne politike priseljivanja iz tretjih držav torej niso enotne. V nekaterih državah je zakonito priseljivanje omejeno, preprečuje se tudi nezakonito priseljivanje; v drugih so zakonske ureditve v zadnjih letih omogočile legalizacijo več kot sto tisoč priseljencev, ki so v teh državah nezakonito bivali in delali. Razlike se kažejo v razlikovanju na trgu dela, poleg tega tudi v naraščajočih težavah gospodarskega in družbenega vključevanja priseljencev v bivših državah priseljivanja. V EU te razlike niso sprejemljive zaradi uveljavljanja prostega pretoka delavcev in teženj k poenotenju notranjega trga dela. EU lahko zaradi svojega mednarodnega pomena, vloge v trgovini in globalnega sodelovanja z velikimi sredozemskimi, afriškimi in latinskoameriškimi skupnostmi deluje v partnerstvih, ki so izjemnega pomena za upravljanje tokov priseljivanja, kar je tudi pogoj za uspeh politike priseljivanja. Poleg tega so tudi naloge EU, ki temeljijo na nediskriminaciji in spoštovanju različnosti, upoštevanje javnega mnenja za boj proti predsodkom, ugotavljanje pravih ovir, ki ji je treba obvladati, in opominjanje na bogastvo raznolikosti (Demografska prihodnost, 2006, str. 10, 11).

Države članice EU razvijajo elemente skupne politike zakonitega priseljivanja, ki bi urejala priseljivanje z namenom zaposlitve v določenih sektorjih trga dela, kjer obstaja potreba po delovni sili. Potrebno jo je dopolniti s krepitvijo politik vključevanja državljanov tretjih držav z več finančnimi sredstvi in sklenitvijo partnerstev z državami izseljevanja.

Poleg tega se do leta 2014 na področju notranje mobilnosti državljanov EU izvaja prehod k popolni svobodi pretoka delavcev v vseh 27 državah članicah EU. Notranja mobilnost prispeva k uravnoteženosti trgov dela v Evropi in se mora upoštevati pri oblikovanju politik priseljivanja (Demografska prihodnost, 2006, str. 11).

Migracije so izjemno pomembna tema javnih in političnih pogovorov v EU, predvsem kar se tiče ekonomskih imigracij, nelegalnih migrantov ter integracij novincev. Spoznanje o vplivu demografskega upada in staranja na gospodarstvo poudarja potrebo po pregledu dolgoročne politike priseljevanja. Ker samo priseljevanje ni rešitev demografskega staranja, bodo vedno bolj potrebni trajni tokovi priseljevanja, da se bo zadostilo potrebam trga delovne sile EU in zagotovilo blaginjo Evrope. Poleg tega ima priseljevanje vedno večji vpliv tudi na podjetništvo. Dejstvo je, da glavne svetovne regije že tekmujejo med seboj, da privabijo migrante zaradi izpolnitve potreb njihovih gospodarstev, kar mora upoštevati tudi EU. Izjemno pomembna je tako zagotovitev, da bo politika ekonomske migracije EU omogočila zaščiten pravni status in zjamčen sklop pravic, ki pomaga pri integraciji tistih, ki so sprejeti. Poleg tega bodo ob odsotnosti skupnih pravil glede sprejemanja ekonomskih emigrantov tokovi priseljevanja bolj verjetno obšli nacionalna pravila in zakonodajo, kar pomeni, da se bo povečalo število državljanov tretjih držav, ki nezakonito in brez kakršnega koli jamstva, da imajo priznano delo, vstopajo v EU, ter število tistih, ki se integrirajo v naše družbe (On an EU approach, 2005, str. 3, 4).

Izziv imigracijske politike je poiskati ravnotežje med ekonomsko učinkovitostjo, socialnimi cilji in politično stabilnostjo. EU poskuša s koordinacijo migracijskih politik utrditi liberalne in demokratične vrednote, s katerimi bo povečala ekonomsko, socialno in politično stabilnost v vseh članicah (Barle, 2002, str. 13). Vzpostavitev skupne imigracijske politike zahteva v EU čas. Nekaj časa za pripravo ustrezne imigracijske politike je EU dobila s prehodnimi obdobji. V imigracijski politiki EU ostaja mnogo protislovij, ki se rešujejo sproti in takrat, ko nastane potreba.

3.4. PREBIVALSTVENA POLITIKA IN AKTIVNO STARANJE

V mnogih državah so starejši delavci še vedno sorazmerno malo zaposleni zaradi prevelikega števila primerov predčasnega upokojevanja, nezadostnih finančnih spodbud na delovnem mestu, ki jih zagotavljajo davčni in socialni sistemi, ter zaradi neugodnega obravnavanja delavcev različne starosti na delovnem mestu, ki ga zaznamuje predvsem nezadosten dostop do izobraževanja ali celo diskriminacija starejših delavcev (Demografska prihodnost, 2006, str. 5).

Aktivnost starejših ima stroške in koristi, ki niso za vse enaki. Javne finance bi z večjo aktivnostjo starejših pridobile večje prihodke in imele manjše izdatke. Posameznik bi imel večji življenjski dohodek, vendar manj prostega časa, ki bi ga dobil z upokojitvijo. Delodajalec bi imel manj stroškov z uvajanjem novih delavcev, toda večje stroške in še dodatne težave pri prilagajanju delovnih razmer starejšim zaposlenim. Posameznik in delodajalec se odločata posamično, na podlagi pozitivnih in negativnih učinkov, ki bi jih podaljšana aktivnost prinesla za vsakega od njiju (Kidrič, 2006, str. 81).

Zaradi demografskih problemov, ki smo jim priča v zadnjih letih, se bodo države v bodoče soočale s pomanjkanjem delovne sile, zato se bodo povečali pritiski na višino plač. Financiranje velikega števila neaktivnega prebivalstva bo obremenilo javne finance in zaposlene ter povzročilo ozka grla v financiranju pokojnin, zdravstvenih in socialnih storitev za starejše ljudi.

EU si je v letih 2001, 2002 zadala cilj, da z ukrepi za spodbujanje aktivnega staranja do leta 2010 doseže 50-odstotno stopnjo zaposlenosti starejših (55 do 64 let) in poveča starost ob upokojitvi za pet let. V skladu s tem so smernice Evropske komisije usmerjene k večji pozornosti za zaposlovanje starejših v prihodnosti. Ukrepi, ki so za to potrebni, so:

- zviševanje starosti za upokojitev;
- spodbujanje vseživljenjskega izobraževanja;
- izboljševanje delovnih pogojev;
- investiranje v ukrepe za zaščito pred poškodbami pri delu ipd.

Najpogostejši razlogi, ki govorijo proti zaposlovanju starejših, so: pomanjkanje fleksibilnosti in iniciative, neznanje tujih jezikov, nepripravljenost za sodelovanje v izobraževanju, omejena prilagodljivost novim delovnim pogojem, pomanjkljivo znanje novih tehnologij oziroma procesov, bolniška odsotnost in slabo zdravje, večje zahteve glede plač (dodatek na delovno dobo), globalizacija in konkurenčni pritiski.

Najpogostejši razlogi za zaposlovanje starejših so: nizka fluktuacija, poznavanje delovnega sistema, akumulirane sposobnosti, zanesljivost, odgovornost in lojalnost.

Podani razlogi proti zaposlovanju starejših kažejo, da so na trgu dela potrebni ukrepi, ki ohranjajo zaposljivost delojemalcev v celotni dobi njihove aktivnosti in tudi vplivajo na njihovo pripravljenost za delo. Na drugi strani so potrebni ukrepi, ki povečujejo pripravljenost delodajalcev, da zaposlujejo starejše. To je mogoče doseči s stabilnimi makroekonomskimi pogoji in dinamičnim trgom dela, ki omogoča rast in kreiranje delovnih mest, med katerimi so tudi taka, ki bodo obdržala starejše na trgu dela in jih spodbudila, da se vrnejo na delo.

Ukrepi članic EU za ohranitev starejših na trgu dela do sedaj so bili:

- odprava možnosti in spodbud za predčasno upokojevanje ter uvajanje finančnih spodbud za poznejše upokojevanje in omogočanje fleksibilnega upokojevanja;
- sprejemanje zakonodaje, ki preprečuje diskriminacijo zaradi starosti, vodenje kampanj, namenjenih ozaveščanju delodajalcev, in spreminjanju njihovega odnosa do starejših;
- oblikovanje programov izobraževanja in usposabljanja, namenjenih starejšim;
- ukrepi za spodbujanje zaposlovanja v okviru aktivnih politik zaposlovanja in oblikovanje posebnih delovnih mest za starejše.

Ukrepi za odpravo možnosti in spodbud za predčasno upokojevanje so: odprava predčasnega upokojevanja, dvig minimalne starosti, ki jo je treba dopolniti za upokojitev, zvišanje števila potrebnih let dela/zavarovanja za pridobitev pokojnine, zmanjšanje pokojnin (npr. znižanje pokojninske osnove, podaljšanje obdobja relevantnega za določitev pokojninske osnove), možnost dela s skrajšanim delovnim časom, delna upokojitev ipd. Praksa je pokazala, da so šele velike finančne koristi oziroma sankcije vplivale na odločitve delavcev o upokojevanju. Pomembno je tudi, da so spremembe pokojninske zakonodaje ustrezno podprte z drugimi sistemi, ki zagotavljajo dohodke neaktivnega prebivalstva (invalidsko zavarovanje, sistemi socialne pomoči, zavarovanje za primer brezposelnosti, privatni načini zagotavljanja dohodka).

Pri spreminjanju odnosa vodstev podjetij in splošne javnosti, tudi sindikatov, do starejših in njihovih sposobnosti bodo rezultati vidni šele na dolgi rok. Sem sodijo: raziskave o sposobnosti starejših za delo, medijsko promoviranje koristi, ki jih imajo podjetja in družba od aktivnosti starajočih se delavcev, izmenjava izkušenj primerov dobre prakse o integraciji starejših v delovna okolja in podeljevanje nagrad podjetjem, ki so se izkazala na področju upravljanja starejših zaposlenih. Direktiva o zaposlovanju tudi preprečuje diskriminacijo starejših, ki delodajalcem prepoveduje, da bi od kandidatov za delo zahtevali podatke o starosti oziroma da bi le zaradi starosti odpustili zaposlenega oziroma mu onemogočili nadaljnje izobraževanje in usposabljanje.

Eden od ključnih dejavnikov, ki ohranja delojemalce zaposljive v vseh življenjskih obdobjih je znanje. Največkrat prav pomanjkljivo znanje in ne starost zmanjšuje produktivnost starajočih se delavcev ter s tem njihovo možnost, da delo obdržijo ali ga dobijo. Zato morajo biti oblikovani ustrezni sistemi vseživljenjskega izobraževanja in usposabljanja, delodajalci in delojemalci pa morajo biti pripravljene da se vključijo vanje.

V okviru aktivne politike zaposlovanja so zaposlovanju starejših namenjeni ukrepi, ki neposredno ustvarjajo delovna mesta oziroma dajejo delodajalcem nekatere finančne ugodnosti pri zaposlovanju starejših (npr. javna dela, razne oblike subvencij pri zaposlovanju starejših oziroma nadomestitev dela stroškov). Paziti je potrebno, da se sistem ne izrodi ter da je ohranjeno dovolj motivacij za zaposlovanje na primarnem trgu, brez subvencij (Šlebinger et al., 2006, str. 75).

Tudi z ohranjanjem zdravja, varstvom pri delu ter povečanjem kakovosti delovnih mest je treba poskrbeti za večjo zaposlenost in zaposljivost starejših. Kljub velikemu pomenu so bili ti ukrepi v evropskih državah redkeje uporabljeni.

Za spodbujanje zaposlovanja so pomembni še sistemi zagotavljanja nege in varstva za otroke in starejše. Možnosti zaposlovanja mlajših žensk so namreč otežene zaradi nerazvitega sistema varstva otrok. Glede na dogajanja na trgu pomeni posledično manjša zaposlenost mlajših žensk tudi manjšo zaposlenost, ko bodo starejše. Negativno na večjo aktivnost

starejših žensk vpliva tudi pomanjkljiva infrastruktura za nego starejših. Ker bo le-teh vedno več, in če ne bo dovolj domov za starejše in možnosti za oskrbo na domu, bodo predvsem starajoče se delavke prisiljene prevzeti nego svojih sorodnikov (Šlebinger et al., 2006, str. 76).

4. SKLEP

Demografski problemi v državah EU so v zadnjem času prispevali k velikemu povečanju zanimanja politične in najširše družbene javnosti za to problematiko. Širi se spoznanje, da bo imelo zaostrovanje demografskih razmer številne negativne in težko popravljive posledice.

Stopnja totalne rodnosti je v vseh državah EU nižja od meje, ki je potrebna za naravno obnavljanje prebivalstva, približno 2,1 otroka na žensko. V številnih državah članicah je padla celo pod 1,5 otroka na žensko. Danes imajo nove članice nižjo rodnost kot stare, čeprav je bilo na začetku obravnavanega obdobja ravno obratno. Pri starih članicah je v obdobju proučevanja prišlo do rahlega zviševanja stopnje rodnosti, medtem ko je pri novih ves čas sledil trend upadanja. V vseh državah EU se srednja starost mater ob rojstvu prvega in vseh otrok zvišuje. Nove članice imajo nižje starosti, čeprav se vedno bolj približujejo starejšim. Zelo velik porast je viden v zviševanju deleža izvenzakonskih rojstev, ki je nižji pri novejših članicah. Danes ni več vprašanje pravega časa za poroko in s tem posledično rojevanje otrok, saj poroka ni več pogoj za rojstvo otrok. Pojavlja se vprašanje pravega časa za starševstvo.

Na eni strani raziskave kažejo splošno majhno motiviranost prebivalstva za rojevanje večjega števila otrok. Po drugi strani se pojavlja velik razkorak med željo po številu otrok posameznih parov ter realnim številom otrok v partnerskih skupnostih. Evropejci si želijo v povprečju 2,3 otroka na žensko. S primernimi mehanizmi, ki bi parom omogočili zeleno število otrok, bi se stopnja rodnosti lahko zvišala. Nekatere države že desetletja izvajajo družinske politike, katerih namen je ustvariti ugodne razmere za večje število otrok. Politik je več in se razlikujejo, skupne so jim tri razsežnosti, ki so usmerjene k zmanjšanju neenakih možnosti med državljanji z otroki in tistimi brez otrok, omogočanju splošnega dostopa do pomoči za starše, zlasti za izobraževanje in varstvo majhnih otrok in preureditvi delovnega časa, ki bi moškim in ženskam omogočila boljše možnosti za vseživljenjsko izobraževanje ter usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja. Rešitev za nizko rodnost tako predstavlja ustvarjanje razmer, ki bodo predvsem mladim vlile samozavest, da bodo zmogli poskrbeti za družino, ne da bi se pri tem izpostavili prevelikemu ekonomskemu tveganju ali tveganju, da ne bodo dosegli osebnih pričakovanj.

Posledica izboljševanja zdravstvenih in socialnih razmer je tudi podaljševanje življenjske dobe prebivalstva. V vseh državah članicah EU je v proučevanem obdobju prišlo do povišanja življenjskega pričakovanja ob rojstvu tako pri moških kot pri ženskah. Ta trend naj bi se nadaljeval tudi v prihodnosti. Opaziti je, da imajo nove članice nižja življenjska pričakovanja ob rojstvu pri obeh spolih. Ženske imajo v vseh državah članicah zaradi različnih vzrokov daljše pričakovano trajanje življenja, vendar se razlike zmanjšujejo.

Rast prebivalstva je sorazmerno nizka ali celo negativna ter je bolj posledica pozitivnih neto migracij kot naravnega prirastka, zato pomen mednarodnih migracij narašča. Po letu 1990 so neto migracije postale glavna sestavina rasti prebivalstva v EU-25, od leta 2000 predstavljajo celo več kot tri četrtine celotne rasti. Starejše članice so bile ves čas privlačnejše za priseljence kot novejše, saj so neto migracije v novejših članicah še malenkostne. Prebivalstvo EU bo po napovedih zaradi priseljevanja naraščalo do leta 2025, nato bo začelo upadati. Od leta 2025 je pričakovati, da neto migracije ne bodo več prevladale nad negativnim učinkom naravnega prirastka, kar bo imelo za posledico splošno zmanjševanje števila prebivalstva.

Enega najpomembnejših izzivov, s katerim se bo morala soočiti Evropska unija, predstavlja staranje prebivalstva. Starostna struktura se spreminja, saj v vseh državah EU narašča delež starejših ter upada delež mladih ljudi. Nadaljnje staranje bo predstavljalo velik izziv za sisteme socialne varnosti ter bo vplivalo na prihodnjo konkurenčnost gospodarstva, zaposlenost, rast produktivnosti in BDP.

Zaostrene demografske razmere povzročajo potrebo po oblikovanju ustreznih politik, s katerimi bi dosegli želene cilje. Prebivalstvena politika je pogosto izvršena na osnovi hipotez, za katere se šele kasneje vidi, če bodo potrjene. Izvršitev politike je pogosto edini način, pri katerem se lahko vidi njena uspešnost, pogosto so dokončni rezultati o učinkovitosti politike vidni šele po nekaj letih.

LITERATURA

1. Barle Darja: Migracije v luči širitve Evropske unije. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 44 str.
2. Bevc Milena: Migracijska politika in problem bega možganov. Ljubljana : Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2004. 235 str.
3. Bevc Milena: Notranje in zunanje selitve v Sloveniji v devetdesetih letih po regijah. Ljubljana : Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2000. 22 str.
4. Boongarts John: How long will we live. Population and development review, New York : Population Council, 2006, 4, str. 605-628.
5. Demeny Paul: Population Policy. A Concise Summary. Policy Research Division Working Paper no. 173. New York : Population Council, 2003. 24 str.
6. Globočnik Petra: Primerjalna analiza rodnosti severne in južne Evrope. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 45 str.
7. Kavkler Katarina: Imigracijska politika Evropske unije in Slovenije ter ekonomski učinki migracij. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 44 str.
8. Keilman Nico: Demographic and social implications of low fertility for family structures in Europe. Strasbourg : Council of Europe, 2003. 62 str.
9. Kidrič Dušan: Spodbude delodajalcem za podaljševanje aktivnosti starejših zaposlenih. IB revija, Ljubljana, 2006, 4, str. 81-82.
10. Kovač Bogomir et al.: Migracije-globalizacija-Evropska unija. Ljubljana : Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, 2003. 346 str.
11. Malačič Janez: Demografske razmere in prebivalstvena politika v Sloveniji: Iz Jugoslavije v Evropsko unijo. Naše gospodarstvo, Maribor, 2005, 5/6, str. 11-18.
12. Malačič Janez: Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2006. 339 str.
13. McDonald Peter: Low fertility and the state: The Efficacy of Policy. Population and development review, New York : Population Council, 2006, 3, str. 485–510.
14. Medved Felicita: Izhodišča za oblikovanje politike priseljevanja Republike Slovenije. Poročevalec državnega zbora Republike Slovenije, Ljubljana, 1998, 38, str. 9-77.
15. Schoenmaeckers Ronald: Active ageing in Europe. Strasbourg : Council of Europe, 2004. 96 str.

16. Schoenmaeckers Ronald, Kotowska Irena: Population ageing and its challenges to social policy. Strasbourg : Council of Europe, 2005. 173 str.
17. Stropnik Nada: Ekonomski vidiki starševstva. Ljubljana : Znanstveno publicistično središče, 1997. 236 str.
18. Stropnik Nada: Stališča prebivalstva kot odraz novih trendov v starševstvu in podlaga za preoblikovanje družinske politike v Sloveniji. Ljubljana : Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2005. 73 str.
19. Suša Matej: Staranje prebivalstva v Evropski uniji. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2005. 53 str.
20. Šircelj Milivoja: Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja. Ljubljana : Statistični urad Republike Slovenije, 2006. 326 str.
21. Škraban Damir: Demografske razlike med Evropo in Združenimi državami Amerike. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2004. 47 str.
22. Šlebinger Monika, Pušnik Ksenja, Bradač Barbara: Pristopi k politiki aktivnega staranja. IB revija, Ljubljana, 2006, 4, str. 74-79.
23. Urbanc Darja: Demografski problemi tranzicijskih držav. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 43 str.
24. Verlič Christensen Barbara: Migracijska politika evropske skupnosti in Slovenija. Teorija in praksa, Ljubljana, 2000, 6, str. 1117-1131.
25. Zaletel Petra: Razvoj slovenske migracijske politike glede na smernice Evropske unije. Diplomsko delo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2004. 81 str.

VIRI

1. Confronting demographic change: a new solidarity between the generations. Green paper. Luxemburg : Office for Official Publications of the European Communities, 2005. 29 str.
2. Demografska prihodnost Evrope, kako spremeniti izziv v priložnost. Zelena knjiga. Bruselj : Komisija Evropskih skupnosti, 2006. 18 str.
3. Europe in figures - Eurostat yearbook 2005. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2006. 310 str.
4. Europe in figures - Eurostat yearbook 2006-07. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2007. 373 str.

5. On an EU approach to managing economic migration. Green paper. Brussels : Office for Official Publications of the European Communities, 2005. 14 str.
6. Population statistics. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2006. 181 str.
7. Recent demographic developments in Europe. 1991. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 1992. 248 str.
8. Recent demographic developments in Europe. 1992. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 1993. 382 str.
9. Recent demographic developments in Europe. 1993. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 1994. 384 str.
10. Recent demographic developments in Europe. 2004. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2005. 128 str. + CD-ROM.
11. Recent demographic developments in Europe. 2005. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2006. 150 str. + CD-ROM.
12. Strategija za dvig rodnosti v Republiki Sloveniji. Ljubljana : Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2006. 29 str.
13. Trends in international migration. 2004. Paris : Organization for economic co-operation and development, 2005. 386 str.
14. United Nations: Population in Europe and North America on the eve of the millenium: dynamics and policy responses. Regional population meeting. New York and Geneva : United Nations, 1999. 284 str.
15. The new Demographic Regime. Population Challenges and Policy Responses. New York and Geneva : United Nations, 2005. 297 str.

PRILOGE

KAZALO PRILOG

PRILOGA 1: RAST PREBIVALSTVA	1
Tabela 1: Prebivalstvo 1. januarja (v 1000)	1
Tabela 2: Gibanje stopnje rasti prebivalstva (v ‰).....	2
Tabela 3: Gibanje stopnje neto migracij (v ‰).....	3
Tabela 4: Gibanje stopnje naravnega prirastka (v ‰).....	4
PRILOGA 2: STARANJE PREBIVALSTVA	5
Tabela 5: Starostna struktura prebivalstva 1. januarja (v %)	5
PRILOGA 3: RODNOST	6
Tabela 6: Stopnja totalne rodnosti ter indeks z osnovo v letu 1990.....	6
Tabela 7: Srednja starost mater ob rojstvu prvega otroka.....	7
Tabela 8: Srednja starost mater ob rojstvu vseh otrok	8
Tabela 9: Izvenzakonska rodnost (na 100 rojstev).....	9
PRILOGA 4: SMRTNOST	10
Tabela 10: Življenjsko pričakovanje ob rojstvu za moške in ženske.....	10
Tabela 11: Stopnje smrtnosti dojenčkov (v ‰) ter indeks z osnovo v letu 1990	11
PRILOGA 5: MIGRACIJE	12
Tabela 12: Število in delež tujcev v državah EU (v 1000 in %)	12
Tabela 13: Število imigrantov v državah EU (v 1000)	13

PRILOGA 1: RAST PREBIVALSTVA

Tabela 1: Prebivalstvo 1. januarja (v 1000)

Država/Leto	1990	1995	2000	2004	2005
Avstrija	7.644,8	7.943,5	8.002,2	8.140,1	8.206,5
Belgija	9.947,8	10.130,6	10.239,1	10.396,4	10.445,9
Danska	5.135,4	5.215,7	5.330,0	5.397,6	5.411,4
Finska	4.974,4	5.098,8	5.171,3	5.219,7	5.236,6
Francija	56.577,0	57.752,5	58.796,5	60.200,0	60.561,2
Grčija	10.120,9	10.595,1	10.903,8	11.040,7	11.073,0
Irska	3.507,0	3.597,6	3.777,8	4.027,7	4.109,2
Italija	56.694,4	56.844,4	56.923,5	57.888,2	58.462,4
Luksemburg	379,3	406,6	435,7	451,6	455,0
Nemčija	79.112,8	81.538,6	82.163,5	82.531,7	82.500,8
Nizozemska	14.892,6	15.424,1	15.864,0	16.258,0	16.305,5
Portugalska	9.919,7	10.017,6	10.195,0	10.474,7	10.529,3
Španija	38.826,3	39.305,4	39.960,7	42.345,3	43.038,0
Švedska	8.527,0	8.816,4	8.861,4	8.975,7	9.011,4
Velika Britanija	57.157,0	57.943,5	58.785,2	59.699,9	59.934,3
EU-15	363.416,4	370.630,3	375.409,6	383.047,3	385.280,5
Ciper	675,1	736,9	778,5	818,2	837,3
Češka	10.362,1	10.333,2	10.278,1	10.211,5	10.220,6
Estonija	1.570,6	1.448,1	1.372,1	1.351,0	1.347,0
Latvija	2.668,1	2.500,6	2.381,7	2.319,2	2.306,4
Litva	3.693,7	3.643,0	3.512,1	3.445,9	3.425,3
Madžarska	10.374,8	10.336,7	10.221,6	10.116,7	10.097,5
Malta	358,2	376,4	388,8	399,9	402,7
Poljska	38.038,4	38.580,6	38.653,6	38.190,6	38.173,8
Slovaška	5.287,7	5.356,2	5.398,7	5.380,1	5.384,8
Slovenija	1.996,4	1.989,5	1.987,8	1.996,4	1.997,6
EU-10	75.025,1	75.301,1	74.972,9	74.229,5	74.193,0
EU-25	438.441,5	445.931,4	450.382,5	457.276,8	459.473,5

Vir: Recent demographic developments in Europe, 2005, str. 47.

Tabela 2: Gibanje stopnje rasti prebivalstva (v ‰)

Država/Leto	1990	1995	2000	2004
Avstrija	8,6	1,2	2,3	8,1
Belgija	3,9	1,2	2,4	4,7
Danska	2,1	6,7	3,6	2,5
Finska	4,8	3,5	1,9	3,2
Francija	5,6	4,1	5,0	6,0
Grčija	7,1	7,4	2,5	2,9
Irska	4,0	6,2	14,5	20,0
Italija	0,9	1,1	2,8	9,9
Luksemburg	13,4	15,1	8,8	7,5
Nemčija	8,1	3,4	1,2	-0,4
Nizozemska	7,9	4,5	7,7	2,9
Portugalska	-4,3	2,6	6,0	5,2
Španija	1,2	2,0	10,3	16,2
Švedska	7,4	2,4	2,4	4,0
Velika Britanija	3,2	2,2	4,8	3,9
EU-15	4,4	2,9	4,0	6,1
Ciper	17,6	13,5	8,7	23,1
Češka	0,2	-1,1	-1,1	0,9
Estonija	-1,8	-15,9	-3,7	-3,0
Latvija	-3,7	-12,5	-7,4	-5,5
Litva	2,2	-7,7	-7,2	-6,0
Madžarska	-0,2	-1,5	-2,1	-1,9
Malta	10,3	4,7	6,1	7,0
Poljska	3,8	0,7	-0,2	-0,4
Slovaška	4,3	2,2	0,7	0,9
Slovenija	1,8	0,4	1,2	0,6
EU-10	2,4	-0,8	-1,0	-0,5
EU-25	3,9	2,1	2,2	5,0

Vir: Recent demographic developments in Europe, 2005, str. 49 (1990, 2004); Recent demographic developments in Europe, 2004, str. 33 (1995, 2000); lastni izračuni: tehtana aritmetična sredina (EU-10, EU-15 za leti 1990, 1995); Population statistics, 2006, str. 47, 50 (EU-25, EU-15 za leti 2000 in 2004).

Tabela 3: Gibanje stopnje neto migracij (v %)

Država/Leto	1990	1995	2000	2004
Avstrija	7,6	0,3	2,2	7,6
Belgija	2,0	0,2	1,4	3,4
Danska	1,6	5,5	1,9	0,9
Finska	1,7	0,8	0,5	1,3
Francija	1,4	0,7	0,8	1,7
Grčija	6,3	7,3	2,7	3,2
Irska	-2,2	1,6	8,4	11,8
Italija	0,2	1,6	3,1	9,5
Luksemburg	10,3	11,2	4,3	3,4
Nemčija	8,3	4,9	2,0	1,0
Nizozemska	3,3	1,0	3,6	-0,6
Portugalska	-5,6	2,2	4,6	4,5
Španija	-0,5	1,5	9,4	14,3
Švedska	4,1	1,3	2,7	2,8
Velika Britanija	0,4	0,7	3,6	1,7
EU-15	2,6	2,2	2,9	4,7
Ciper	7,7	5,9	4,2	18,9
Češka	0,1	1,0	0,6	1,8
Estonija	-3,6	-10,8	0,2	-0,2
Latvija	-4,9	-5,5	-2,3	-0,5
Litva	-2,4	-6,5	-5,8	-2,8
Madžarska	1,8	1,7	1,6	1,8
Malta	2,4	-0,5	2,7	5,2
Poljska	-0,3	-0,5	-0,5	-0,2
Slovaška	-0,4	0,5	0,3	0,5
Slovenija	-0,1	0,4	1,4	0,9
EU-10	-0,2	-0,5	-0,2	0,5
EU-25	1,9	1,5	1,5	4,0

Vir: Recent demographic developments in Europe, 2005, str. 63 (1990, 2004); Recent demographic developments in Europe, 2004, str. 47 (1995, 2000); lastni izračuni: tehtana aritmetična sredina (EU-10, EU-15 za leti 1990 in 1995); Population statistics, 2006, str. 47, 49 (EU-25, EU-15 za leti 2000 in 2004).

Tabela 4: Gibanje stopnje naravnega prirastka (v ‰)

Država/Leto	1990	1995	2000	2004
Avstrija	1,0	0,9	0,2	0,6
Belgija	2,0	1,1	1,0	1,4
Danska	0,5	1,3	1,7	1,6
Finska	3,1	2,7	1,4	1,9
Francija	4,2	3,4	4,1	4,3
Grčija	0,8	0,1	-0,2	-0,2
Irska	6,2	4,6	6,1	8,2
Italija	0,6	-0,5	-0,3	0,3
Luksemburg	3,0	4,0	4,5	4,1
Nemčija	-0,2	-1,5	-0,9	-1,4
Nizozemska	4,6	3,5	4,2	3,5
Portugalska	1,3	0,3	1,4	0,7
Španija	1,8	0,4	0,9	1,9
Švedska	3,4	1,1	-0,3	1,2
Velika Britanija	2,7	1,5	1,2	2,2
EU-15	1,8	0,8	1,0	1,4
Ciper	9,9	7,6	4,5	4,2
Češka	0,1	-2,1	-1,8	-0,9
Estonija	1,8	-5,1	-3,9	-2,8
Latvija	1,2	-7,0	-5,0	-5,1
Litva	4,6	-1,1	-1,4	-3,2
Madžarska	-1,9	-3,2	-3,7	-3,7
Malta	7,4	5,1	3,4	1,7
Poljska	4,1	1,2	0,3	-0,2
Slovaška	4,8	1,6	0,4	0,4
Slovenija	1,9	0,0	-0,2	-0,3
EU-10	2,7	-0,3	-0,8	-1,0
EU-25	2,0	0,6	0,7	1,0

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2005, str. 56 (1990, 2004); Recent Demographic Developments in Europe, 2004, str. 40 (1995, 2000); lastni izračuni: tehtana aritmetična sredina (EU-10, EU-15 za leti 1990 in 1995); Population statistics, 2006, str. 47, 48 (EU-25, EU-15 za leti 2000 in 2004).

PRILOGA 2: STARANJE PREBIVALSTVA

Tabela 5: Starostna struktura prebivalstva 1. januarja (v %)

Država	Leto	0-14	15-64	65+	Leto	0-14	15-64	65+
Avstrija	1991	17,4	67,4	15,1	2005	16,1	67,9	16,0
Belgija	1990	18,1	67,0	14,8	2004	17,3	65,6	17,1
Danska	1991	17,0	67,4	15,6	2005	18,8	66,2	15,0
Finska	1991	19,3	67,3	13,5	2005	17,5	66,7	15,9
Francija	1991	20,0	65,8	14,2	2005	18,5	65,1	16,4
Grčija	1990	19,2	66,9	13,9	2004	14,5	67,7	17,8
Irska	1990	27,4	61,2	11,3	2005	20,7	68,2	11,2
Italija	1990	16,7	68,8	14,5	2004	14,1	66,6	19,2
Luksemburg	1990	17,3	69,3	13,4	2005	18,7	67,0	14,3
Nemčija	1990	16,0	69,1	14,9	2005	14,5	66,9	18,6
Nizozemska	1991	18,2	68,9	12,9	2005	18,5	67,5	14,0
Portugalska	1990	20,9	65,9	13,1	2005	15,6	67,3	17,0
Španija	1991	19,4	67,1	13,5	2005	14,5	68,7	16,8
Švedska	1991	18,0	64,2	17,8	2005	17,6	65,2	17,2
Velika Britanija	1990	19,0	65,4	15,6	2004	18,2	65,8	16,0
EU-15	2005	16,2	66,6	17,2
Ciper	1991	26,0	63,9	10,1	2004	20,0	68,1	11,9
Češka	1991	22,5	65,7	11,8	2005	14,9	71,1	14,0
Estonija	1992	22,0	66,1	11,9	2004	16,0	67,8	16,2
Latvija	1992	21,5	66,2	12,3	2005	14,8	68,6	16,5
Litva	1991	22,6	66,2	11,3	2005	17,1	67,8	15,1
Madžarska	1991	19,9	66,6	13,5	2005	15,6	68,7	15,6
Malta	1991	23,3	66,1	10,5	2005	17,6	69,1	13,3
Poljska	1991	24,9	64,9	10,2	2005	16,7	70,1	13,1
Slovaška	1993	24,1	65,4	10,5	2005	17,1	71,4	11,6
Slovenija	1992	20,1	68,9	11,1	2005	14,4	70,3	15,3
EU-10	2005	16,3	69,9	13,8
EU-25	2005	16,2	67,1	16,6

Opombe: ... - ni podatka.

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2005, str. 44 (2004, 2005); Recent Demographic Developments in Europe, 1991, str. 24, 28 (1990, 1991); Recent Demographic Developments in Europe, 1992, str. 43 (1992); Recent Demographic Developments in Europe, 1993, str. 27, 30 (1993); lastni izračuni: tehtana aritmetična sredina (EU-10, EU-15, EU-25).

PRILOGA 3: RODNOST

Tabela 6: Stopnja totalne rodnosti ter indeks z osnovo v letu 1990

Država	Stopnja totalne rodnosti				Indeks 04/90 1990 =100
	1990	1995	2000	2004	
Avstrija	1,46	1,42	1,36	1,42	97,26
Belgija	1,62	1,56	1,66	1,64	101,23
Danska	1,67	1,81	1,77	1,78	106,59
Finska	1,78	1,81	1,73	1,80	101,12
Francija	1,78	1,71	1,88	1,91	107,30
Grčija	1,39	1,31	1,27	1,29	92,81
Irska	2,11	1,84	1,90	1,93	91,47
Italija	1,33	1,20	1,24	1,33	100,00
Luksemburg	1,60	1,69	1,76	1,69	105,63
Nemčija	1,45	1,25	1,38	1,36	93,79
Nizozemska	1,62	1,53	1,72	1,73	106,79
Portugalska	1,57	1,41	1,55	1,40	89,17
Španija	1,36	1,17	1,24	1,32	97,06
Švedska	2,13	1,73	1,54	1,75	82,16
Velika Britanija	1,83	1,71	1,64	1,63	89,07
EU-15	1,57	1,42	1,50	1,54	98,09
Ciper	2,42	2,03	1,64	1,49	61,57
Češka	1,90	1,28	1,14	1,22	64,21
Estonija	2,05	1,32	1,34	1,46	71,22
Latvija	2,00	1,26	1,24	1,24	62,00
Litva	2,03	1,55	1,39	1,26	62,07
Madžarska	1,87	1,57	1,32	1,28	68,45
Malta	2,04	1,82	1,66	1,37	67,16
Poljska	2,05	1,62	1,34	1,23	60,00
Slovaška	2,09	1,52	1,30	1,24	59,33
Slovenija	1,46	1,29	1,26	1,25	85,62
EU-10	1,99	1,53	1,31	1,25	62,55
EU-25	1,64	1,44	1,48	1,49	90,85

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2005, str. 78 (1990,2003,2004); Recent Demographic Developments in Europe, 2004, str. 76 (1995, 2000); Population statistics, 2006, str. 76 (Belgija, Malta za leto 2004, EU-15, EU-25); lastni izračuni: tehtana aritmetična sredina (EU-10).

Tabela 7: Srednja starost mater ob rojstvu prvega otroka

Država/Leto	1990	1995	2000	2004
Avstrija	25,0	25,7	26,4	27,0
Belgija	26,4	27,3
Danska	26,4	27,4	27,7	28,4
Finska	26,5	27,2	27,4	27,8*
Francija	27,0	28,1	27,9	28,4
Grčija	25,5	26,6	27,5	28,0*
Irska	26,6	27,3	27,6	28,5
Italija	26,9	28,0
Luksemburg	26,5	27,4	28,4	28,6
Nemčija	26,6	27,5	28,2	29,0
Nizozemska	27,6	28,4	28,6	28,9
Portugalska	24,9	25,7	26,5	27,1
Španija	26,8	28,4	29,1	29,2*
Švedska	26,3	27,2	27,9	28,6
Velika Britanija	27,3	28,3	29,1	29,5*
EU-15	26,7	27,8	28,3	28,9
Ciper	24,7	...	26,2	27,1
Češka	22,5	23,3	25,0	26,3
Estonija	22,7	23,0	24,0	24,8*
Latvija	23,0	23,3	24,4	24,7
Litva	23,2	23,1	23,9	24,8
Madžarska	23,1	23,8	25,1	26,3
Malta
Poljska	23,3	23,8	24,5	25,6
Slovaška	22,6	23,0	24,2	25,3
Slovenija	23,7	24,9	26,5	27,5
EU-10	23,1	23,6	24,7	25,8
EU-25	26,1	27,1	27,7	28,3

Opombe: ... - ni podatka; * - podatek je za leto 2003.

Vir: Recent demographic developments in Europe, 2005, str. 87; Population statistics, 2006, str. 81 (Ciper in Luksemburg za leto 1990, EU-15, EU-25); lastni izračuni: tehtana aritmetična sredina (EU-10).

Tabela 8: Srednja starost mater ob rojstvu vseh otrok

Država/Leto	1990	1995	2000	2004
Avstrija	27,2	27,7	28,2	28,8
Belgija	27,9	28,4
Danska	28,5	29,2	29,7	30,2
Finska	28,9	29,3	29,6	29,9
Francija	28,3	29,0	29,4	29,6
Grčija	27,2	28,2	29,1	29,5*
Irska	29,9	30,2	30,4	31,0
Italija	28,9	29,7	30,3	30,7*
Luksemburg	28,4	28,9	29,3	29,9
Nemčija	27,6	28,3	28,7	29,3
Nizozemska	29,3	30,0	30,3	30,5
Portugalska	27,3	28,0	28,6	29,2
Španija	28,9	30,0	30,7	30,8*
Švedska	28,6	29,2	29,9	30,4
Velika Britanija	27,6	28,2	28,5	28,9*
EU-15	28,2	28,9	29,4	29,6
Ciper	27,1	28,1	28,7	29,2
Češka	24,8	25,8	27,2	28,3
Estonija	25,6	25,6	27,0	27,7*
Latvija	25,7	25,8	27,2	27,4
Litva	25,9	25,6	26,6	27,4
Madžarska	25,6	26,3	27,3	28,2
Malta	28,9	29,1	29,0	28,8*
Poljska	26,2	26,9	27,4	28,1
Slovaška	25,1	25,6	26,6	27,4
Slovenija	25,9	27,0	28,2	29,2
EU-10	25,8	26,5	27,3	28,1
EU-25	27,8	28,5	29,1	29,3

Opombe: ... - ni podatka; * - podatek je za leto 2003.

Vir: Recent demographic developments in Europe, 2005, str. 88; lastni izračuni: tehtana aritmetična sredina (EU-10); Population statistics, 2006, str. 77 (EU-15, EU-25).

Tabela 9: Izvenzakonska rodnost (na 100 rojstev)

Država/Leto	1990	1995	2000	2004
Avstrija	23,6	27,4	31,3	35,9
Belgija	11,6	17,3	...	31,0*
Danska	46,4	46,5	44,6	45,4
Finska	25,2	33,1	39,2	40,8
Francija	30,1	37,6	42,6	46,4
Grčija	2,2	3,0	4,0	4,9
Irska	14,5	22,3	31,5	32,3
Italija	6,3	8,1	9,7	14,9
Luksemburg	12,9	13,1	21,9	25,8
Nemčija	15,3	16,1	23,4	27,9
Nizozemska	11,4	15,5	24,9	32,5
Portugalska	14,7	18,7	22,2	29,1
Španija	9,6	11,1	17,7	23,4*
Švedska	47,0	53,0	55,3	55,4
Velika Britanija	27,9	33,6	39,5	42,3
EU-15	19,6	23,5	28,5	32,3
Ciper	0,7	1,4	2,3	3,5*
Češka	8,6	15,6	21,8	30,6
Estonija	27,2	44,2	54,5	57,8*
Latvija	16,9	29,9	40,3	45,3
Litva	7,0	12,8	22,6	28,7
Madžarska	13,1	20,7	29,0	34,0
Malta	1,8	4,6	10,9	20,2
Poljska	6,2	9,5	12,1	17,1
Slovaška	7,6	12,6	18,3	24,8
Slovenija	24,5	29,8	37,1	44,8
EU-10	8,9	14,0	18,9	24,6
EU-25	17,6	21,9	27,0	31,2

Opombe: ... - ni podatka; * - podatek je za leto 2003.

Vir: Recent demographic developments in Europe, 2005, str. 84; Population statistics, 2006, str. 80 (Belgija za leto 2003, EU-15, EU-25); lastni izračuni: tehtana aritmetična sredina (EU-10).

PRILOGA 4: SMRTNOST

Tabela 10: Življenjsko pričakovanje ob rojstvu za moške in ženske

Država	1990		1995		2000		2004	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Avstrija	72,2	78,8	73,3	79,9	75,1	81,1	76,4	82,1
Belgija	72,7	79,4	73,4	80,2	74,6	80,8	75,9*	81,7*
Danska	72,0	77,7	72,7	77,8	74,5	79,3	75,4	80,1
Finska	70,9	78,9	72,8	80,2	74,2	81,0	75,3	82,2
Francija	72,8	80,9	73,9	81,8	75,3	82,7	76,7	83,8
Grčija	74,6	79,5	75,0	80,3	75,5	80,6	76,6	81,4
Irska	72,1	77,6	72,9	78,4	73,9	79,1	76,4	81,2
Italija	73,6	80,1	74,9	81,3	76,6	82,5	76,8*	82,5*
Luksemburg	72,3	78,5	73,0	80,2	74,8	81,1	76,0	82,2
Nemčija	72,0	78,4	75,0	79,7	75,7	81,0	76,5	82,1
Nizozemska	73,8	80,9	74,6	80,4	75,5	80,5	76,9	81,4
Portugalska	70,4	77,4	71,6	78,7	73,2	80,0	74,9	81,4
Španija	73,3	80,3	74,3	81,5	75,7	82,5	77,2	83,8
Švedska	74,8	80,4	76,2	81,4	77,4	82,0	78,3	82,6
Velika Britanija	72,9	78,5	74,0	79,2	75,5	80,2	76,2*	80,7*
EU-15	72,8	79,4	73,9	80,4	75,4	81,4	76,6	82,2
Ciper	74,1	78,6	75,3	79,8	76,6	81,7
Češka	67,6	75,4	69,7	76,6	71,7	78,4	72,6	79,2
Estonija	64,7	74,9	61,9	74,5	65,6	76,4	66,1*	77,2*
Latvija	64,3	74,6	60,3	73,1	65,0	76,1	65,9	76,2
Litva	66,4	76,2	63,3	75,0	66,8	77,4	66,3	77,7
Madžarska	65,1	73,7	65,3	74,5	67,4	75,9	68,7	77,2
Malta	73,7	78,1	74,9	79,5	76,3	80,4	76,7*	80,7*
Poljska	66,7	76,3	67,6	76,4	69,7	77,9	70,6	79,2
Slovaška	66,6	75,4	68,4	76,3	69,2	77,4	70,3	78,0
Slovenija	69,5	77,4	70,3	77,8	72,3	79,7	73,5	80,7
EU-10	66,6	75,7	67,3	76,0	69,4	77,6	70,3	78,7
EU-25	71,7	78,8	72,8	79,7	74,4	80,8	75,6	81,7

Opombe: ... - ni podatka; * - podatek je iz leta 2003.

Vir: Population statistics, 2006, str. 88, 89 (EU-15, EU-25); lastni izračuni: tehtana aritmetična sredina (EU-10).

Tabela 11: Stopnje smrtnosti dojenčkov (v %) ter indeks z osnovo v letu 1990

Država	Stopnje smrtnosti dojenčkov				Indeks 04/90 1990 =100
	1990	1995	2000	2004	
Avstrija	7,8	5,4	4,8	4,5	57,7
Belgija	6,5	5,9	4,8	4,7	72,3
Danska	7,5	5,1	5,3	4,4	58,7
Finska	5,6	3,9	3,8	3,3	58,9
Francija	7,3	4,9	4,4	4,0*	54,8
Grčija	9,7	8,1	5,9	3,7	38,1
Irska	8,2	6,4	6,2	4,9	59,8
Italija	8,2	6,2	4,5	4,6*	56,1
Luksemburg	7,3	5,5	5,1	3,9	53,4
Nemčija	7,0	5,3	4,4	4,1	58,6
Nizozemska	7,1	5,5	5,1	4,4	62,0
Portugalska	11,0	7,5	5,5	3,8	34,5
Španija	7,6	5,5	3,9	3,5	46,1
Švedska	6,0	4,1	3,4	3,1	51,7
Velika Britanija	7,9	6,2	5,6	5,5	69,6
EU-15	7,6	5,6	4,7	4,3	56,6
Ciper	12,9	9,7	5,6	3,5	27,1
Češka	10,8	7,7	4,1	3,7	34,3
Estonija	12,3	14,9	8,4
Latvija	13,7	18,8	10,4	9,4	68,6
Litva	10,2	12,5	8,6	7,9	77,5
Madžarska	14,8	10,7	9,2	6,6	44,6
Malta	9,1	8,9	6,1	5,9	64,8
Poljska	19,4	13,6	8,1	6,8	35,1
Slovaška	12,0	11,0	8,6	6,8	56,7
Slovenija	8,4	5,5	4,9	3,7	44,0
EU-10	15,9	12,1	7,7	6,3	40,0
EU-25	9,2	6,7	5,2	4,6	50,0

Opombe: ... - ni podatka; * - podatek je iz leta 2003.

Vir: Population statistics, 2006, str. 92 (EU-15, EU-25); lastni izračuni: tehtana aritmetična sredina (EU-10).

PRILOGA 5: MIGRACIJE

Tabela 12: Število in delež tujcev v državah EU (v 1000 in %)

Država/Leto	1990			1995			2000			2004		
	državljeni	tujci	% tujcev	državljeni	tujci	% tujcev	državljeni	tujci	% tujcev	državljeni	tujci	% tujcev
Avstrija	7.211	434	5,7	7.266	677	8,5	7.304	699	8,7	7.375	765	9,4
Belgija	9.067	881	8,9	9.208	922	9,1	9.342	897	8,8	9.536	860	8,3
Danska	4.985	151	2,9	5.019	197	3,8	5.071	259	4,9	5.126	271	5,0
Finska	4.953	21	0,4	5.037	62	1,2	5.084	88	1,7	5.113	107	2,0
Francija	52.980	3.597	6,4	55.486	3.263	5,6
Grčija	10.142	761	7,0	10.149	891	8,1
Irska	3.426	81	2,3	3.501	96	2,7	3.651	127	3,4	3.829	215	5,3
Italija	56.160	685	1,2	55.659	1.271	2,2	55.898	1.990	3,4
Luksemburg	270	109	28,8	273	133	32,8	274	159	36,7	277	174	38,6
Nemčija	74.267	4.846	6,1	74.421	7.118	8,7	74.827	7.336	8,9	75.190	7.342	8,9
Nizozemska	14.251	642	4,3	14.667	757	4,9	15.212	652	4,1	15.556	702	4,3
Portugalska	9.895	101	1,0	9.861	157	1,6	10.004	191	1,9	10.169*	239*	2,3*
Španija	38.428	398	1,0	38.844	461	1,2	39.037	924	2,3	39.573	2.772	6,5
Švedska	8.071	456	5,3	8.279	537	6,1	8.374	487	5,5	8.500	476	5,3
Velika Britanija	55.043	2.416	4,2	57.163	2.460	4,1	55.612	2.941	5,0
Ciper	609	37	5,7	633	58	8,4	643*	65*	9,2*
Češka	10.039	239	2,3	10.016	195	1,9
Estonija	1.098	274	20,0
Latvija	2.356	25	1,0	2.286	33	1,4
Litva	3.450	34	1,0
Madžarska	10.199	138	1,3	10.068	153	1,5	9.987	130	1,3
Malta	347	6	1,7	363	7	1,9	372	9	2,4	389	11	2,8
Poljska	37.530*	700*	1,8*
Slovaška	5.350	30	0,6
Slovenija	1.942	48	2,4	1.945	43	2,2	1.951	45	2,3

Opombe: ... - ni podatka; * - podatek je iz leta 2003.

Vir: Population statistics, 2006, str. 65.

Tabela 13: Število imigrantov v državah EU (v 1000)

Država/Leto	1990/94	1995/99	2000	2003	2004
Avstrija	79,3	...	127,4
Belgija	65,4	62,6	68,6	81,9	...
Danska	43,2	53,9	52,9	49,8	49,9
Finska	14,7	13,6	16,9	17,8	20,3
Francija
Grčija
Irska	34,0	46,2	59,0	50,1	70,0
Italija	121,4	154,7	227,0
Luksemburg	10,4	11,0	11,8	12,6	12,5
Nemčija	1.263,5	914,6	841,2	769,0	780,2
Nizozemska	114,6	111,3	132,9	104,5	94,0
Portugalska
Španija	32,9	66,5	362,5	672,3	684,6
Švedska	60,1	46,0	58,7	63,8	62,0
Velika Britanija	...	360,0	483,4	512,6	518,1
Ciper	12,8	16,8	22,0
Češka	13,7	11,0	7,8	60,0	53,5
Estonija
Latvija	12,1	2,7	1,6	1,4	1,7
Litva	7,5	2,6	1,5	4,7	5,6
Madžarska	21,9	16,7	21,7	21,3	...
Malta	...	0,9	1,0	1,2	...
Poljska	5,4	8,2	7,3	7,0	9,5
Slovaška	8,1	2,4	2,3	2,6	4,5
Slovenija	4,2	6,6	6,2	9,3	10,2

Opomba: ... - ni podatka.

Vir: Population statistics, 2006, str. 99.